

ZABEZPEČ SI VEDOMOSTI II

Študijné materiály
Kolektív autorov

MINISTERSTVO
ZAHRANIČNÝCH VECÍ
A EURÓPSKÝCH ZÁLEŽITOSTÍ
SLOVENSKEJ REPUBLIKY

O PUBLIKÁCIÍ

Učebnica, ktorú držíte v rukách, je výstupom projektu Zahraničná politika SR – priority a nové výzvy po ukončení slovenského predsedníctva Rady EÚ, ktorý v septembri až decembri roku 2017 realizoval Slovenský inštitút pre bezpečnostnú politiku (SSPI) s podporou Ministerstva zahraničných vecí a európskych záležitostí Slovenskej republiky. Cieľom projektu bolo prostredníctvom odborných, ale zároveň pútavo vypracovaných textov, informovať o aktuálnych témach v oblasti globálnej a európskej bezpečnosti a zároveň podnietiť záujem mladej generácie o bezpečnostné témy. Špecifickú pozornosť študijné texty venujú prioritám a výzvam po ukončení slovenského predsedníctva Rady EÚ. Jednotlivé texty sa zaoberajú aktuálnymi bezpečnostnými výzvami a ponúkajú priestor na rozšírenie základných informácií o problematike bezpečnosti v medzinárodných vzťahoch. Publikácia je voľným pokračovaním publikácie Zabezpeč si vedomosti I., ktorú SSPI vydal v januári 2017.

OBSAH

I. Globálna stratégia EÚ a jej implikácie (Monika Masariková).....	3
II. Budovanie spoločnej bezpečnosti a obrany EÚ (Miroslav Mizera).....	9
III. Bezpečnostné hrozby pre Slovenskú republiku (Juraj Krúpa).....	14
IV. Zvyšovanie výdavkov na obranu - potrebné alebo prehnané? (Jaroslav Naď).....	21
V. Kybernetické hrozby a ich vplyv na bezpečnosť v SR (Maroš Kriňák).....	25
VI. Extrémizmus v Európe a na Slovensku (Mário Nicolini).....	31
VII. Dôvody posilňovania kolektívnej obrany a rozmiestnenie jednotiek na východe Aliancie (Juraj Krúpa)	38
VIII. Operácie medzinárodného krízového manažmentu (Monika Masariková). ..	44

I. GLOBÁLNA STRATÉGIA EÚ A JEJ IMPLIKÁCIE

MONIKA MASARIKOVÁ

EURÓPSKA BEZPEČNOSŤ PO DRUHEJ SVETOVEJ VOJNE

V diskusii o Európskej únii sa častokrát venujeme rôznym výhodám nášho členstva, ale aj problémom, či nedostatkom, ktoré je potrebné riešiť. Niekedy sa však zabúda na to najpodstatnejšie, na dôvod vzniku a zmysel európskeho projektu. Jeho najväčším historickým úspechom je mier na európskom kontinente. S výnimkou lokálnych vojen, najmä na Balkáne v 90. rokoch, či na Ukrajine po roku 2014, sme od konca druhej svetovej vojny nemali v Európe veľký vojenský konflikt.

Hoci tento stav dnes vnímame ako samozrejмый a vojnu ako niečo cudzie a nepredstaviteľné, v skutočnosti za tento pocit bezpečia vďačíme dvom hlavným integračným procesom, ktoré po konci druhej svetovej vojny umožnili európskym národom rozvíjať sa v mieri.

Prvý (transatlantický) bol započatý založením NATO v roku 1949 (podpisom tzv. Washingtonskej zmluvy, oficiálne Severoatlantickej zmluvy – odtiaľ názov Severoatlantická aliancia). NATO vzniklo s cieľom zabrániť ďalšiemu rozpínaniu Sovietskeho zväzu, ktorý svoju moc vo východnej časti Európy vynucoval vojenskou silou a presadzovaním totalitnej ideológie v satelitných štátoch.

Kým občanom Československa a mnohých iných štátov tzv. východného (sovietskeho) bloku boli upierané ich základné ľudské a občianske práva (mnohí boli pre svoje presvedčenie, pôvod, či iné politické dôvody dokonca väznení, mučení a popravení), ľudia na západ od železnej opony mohli žiť slobodne vďaka ochrane, ktorú im poskytovala Severoatlantická aliancia. Jej základným princípom bolo odstrašenie: ak by Sovietsky zväz napadol ktoréhokoľvek člena aliancie, riskoval by tým (zrejme jadrovú) vojnu so Spojenými štátmi.

Keďže západoeurópske štáty a Kanada boli pod vojenskou ochranou svetovej supervelmoci a súčasťou takého konfliktu mohla byť jadrová vojna, hovorilo sa o takzvanom vzájomne zaručenom zničení. Dôvodom, prečo studená vojna zostala studenou, bolo teda presvedčenie, že aj jeden výstrel môže viesť k absolútnej porážke všetkých.

Sila aliancie je odvtedy založená na tzv. mušketerskom princípe: článok 5 Washingtonskej zmluvy hovorí, že ozbrojený útok proti jednej alebo viacerým zo zmluvných strán v Európe alebo Severnej Amerike sa bude považovať za útok proti všetkým. S cieľom obnoviť a udržať bezpečnosť v severoatlantickej oblasti poskytnú členské štáty svojmu spojencovi pomoc, vrátane použitia ozbrojenej sily.

Druhým pilierom bezpečnosti v Európe sa stal európsky integračný projekt, ktorý neskôr vyústil do vytvorenia Európskej únie. Európania sa po skúsenostiach z dvoch svetových vojen rozhodli vytvoriť taký hospodársky model, ktorý by zamedzil ďalšej vojne medzi nimi navzájom. Tradičné európske mocnosti, ktoré medzi sebou dlhodobo viedli vojny, teda Francúzsko a Nemecko, založili spolu s ďalšími štyrmi štátmi (Taliansko, Belgicko, Holandsko, Luxembursko) v roku 1951 Európske spoločenstvo uhlia a ocele (ESUO).

Spoločný trh s uhlím, železnou rudou a oceľou však nebol sám o sebe najvyšším cieľom. Obchod s týmito komoditami je nevyhnutnou súčasťou fungovania vojensko-priemyselného komplexu. Vzájomným prepájaním v tejto oblasti a s tým súvisiacim prehlbovaním hospodárskej spolupráce chceli francúzski a nemeckí zakladatelia zabrániť ďalšiemu vojenskému konfliktu medzi nimi v budúcnosti. Išlo teda v prvom rade o mierový projekt, ktorý sa z pôvodnej úzko špecifickej oblasti uhlia a ocele rozvinul po roku 1957 do Európskeho hospodárskeho spoločenstva, ktoré zahŕňalo mnohé ďalšie sektory hospodárstva, a neskôr po roku 1992 do Európskej únie.

Integrácia európskych štátov do spoločenstva, ktoré dnes nazývame Európska únia, teda zamedzila vojenskému konfliktu medzi členskými štátmi navzájom. Integrácia v rámci Severoatlantickej aliancie naopak zamedzila ich vojenskému napadnutiu zvonku, teda v časoch studenej vojny zo strany Sovietskeho zväzu a jeho satelitov. Oba tieto piliere európskej bezpečnosti však po páde železnej opony nezanikli a bezpečnosť pre svojich členov poskytujú aj naďalej.

SPOLOČNÁ ZAHRANIČNÁ A BEZPEČNOSTNÁ POLITIKA EÚ

Po rozpade sovietskeho impéria sa zdalo, že ozbrojený útok proti európskym štátom zvonku, či vzplanutie vojny v srdci Európy medzi jej veľkými štátmi, je nepravdepodobné. Európania však veľmi rýchlo pochopili, že bezpečnosť na kontinente ohrozujú aj iné typy konfliktov a nestability.

Vojny na Balkáne nám pripomenuli, že bezpečnosť nie je samozrejmosťou a v prípade vážnej destabilizácie musíme byť schopní sa s ňou vysporiadať. Po desaťročiach sme v Európe videli pokus o genocídu, teda vyhubenie jedného národa druhým, videli sme masívne porušovanie základných ľudských práv, porušovanie humanitárneho práva. Európski predstavitelia pochopili, že ak má byť kontinent v bezpečí a dlhodobý mier udržaný, musí mať Európska únia silnejšie slovo v oblasti zahraničnej a bezpečnostnej politiky.

Navyše, bezpečnosť Európy závisí od stability regiónov nielen mimo Európskej únie, ale tiež regiónov mimo európskeho kontinentu. Najmä krízy, nestability, či vojenské konflikty v Afrike a na Blízkom východe zásadne ovplyvňujú našu bezpečnosť. Zároveň platí, že rozsah problémov, ktoré je potrebné za hranicami EÚ riešiť, je taký veľký, že žiaden európsky štát ich nemôže riešiť osamote. V rámci Spoločnej zahraničnej a bezpečnostnej politiky sa preto koncom 90. rokov 20. storočia začala vytvárať spoločná (európska) bezpečnostná a obranná politika. Jej cieľom bolo vytvoriť také štruktúry a kapacity medzinárodného krízového manažmentu, ktoré by Európskej únii ako celku umožnili v prípade krízy rýchlo zasiahnuť za svojimi hranicami.

OD BEZPEČNOSTNEJ KU GLOBÁLNEJ STRATÉGII

Najvýznamnejším dokumentom, ktorý v súvislosti s touto ambíciou vznikol bola historicky prvá Európska bezpečnostná stratégia (2003). Bezpečnostná stratégia je dokument, v ktorom jednotlivé štáty popisujú svoje bezpečnostné prostredie, identifikujú bezpečnostné hrozby a stanovujú bezpečnostnú politiku na niekoľko rokov dopredu. Každý štát si takýto dokument pripravuje sám, keďže každý vníma bezpečnostné prostredie a prípadne bezpečnostné hrozby svojou optikou, každý na ne potom reaguje s ohľadom na svoje možnosti a politické priority.

To, že sa európskym štátom podarilo zjednotiť na spoločnom texte, bolo vskutku prelomové. Odrážalo to uvedomenie si podobnosti bezpečnostných hrozieb a najmä potreby riešiť mnohé z nich spoločne. Takými hrozbami boli najmä terorizmus, šírenie zbraní hromadného ničenia, regionálne konflikty, zlyhávanie štátov, či organizovaný zločin. Odvtedy sa však bezpečnostné prostredie Európy ďalej zhoršovalo: Arabská jar, vojny v Sýrii či Líbyi, vzostup Islamského štátu, či ruská agresia na Ukrajine vytvorili okolo Európy pásmo nestability a konfliktov, ktorého jedným z dôsledkov bolo vypuknutie migračnej krízy masových rozmerov.

Vysoká predstaviteľka EÚ pre zahraničnú a bezpečnostnú politiku Federica Mogherini preto v roku 2016 predstavila nový dokument s názvom Globálna stratégia pre zahraničnú a bezpečnostnú politiku EÚ. Zmenou názvu z bezpečnostnej na globálnu stratégiu sa EÚ snaží naznačiť globálny dosah svojej politiky, ktorý ide za hranice susedných regiónov. Únia má ambíciu stať sa vskutku globálnym aktérom, porovnateľným s mocnosťami ako sú Spojené štáty alebo Čína. Svojim zameraním však globálna stratégia nadväzuje na pôvodný dokument a rieši v prvom rade bezpečnostné výzvy, pred ktorými Európa stojí.

Okrem vyššie spomínaných pridáva napríklad kybernetické hrozby, ktoré môžu vzhľadom na zvyšujúcu sa závislosť modernej spoločnosti na informačných a komunikačných technológiách spôsobiť obrovské škody vo fyzickom svete.

Okrem zneužitia tejto zraniteľnosti zo strany organizovaného zločinu je pre európsku spoločnosť veľkým rizikom zneužitie kybernetických nástrojov zo strany cudzích štátov, napríklad s cieľom manipulovať demokratické procesy, vrátane zasahovania do volieb.

Globálna stratégia EÚ venuje pozornosť celému radu ďalších bezpečnostných tém, vrátane energetickej bezpečnosti, ktorá je nevyhnutným predpokladom ekonomického rozvoja, či intenzívnejšej komunikácii s európskou verejnosťou, ktorá je vystavená masívnej propagande, falošným správam a rôznym dezinformáciám, najmä v online priestore sociálnych sietí.

OD SLOV K ČINOM: BEZPEČNOSTNÁ A OBRANNÁ POLITIKA

To, čo robí Európsku úniu globálnym aktérom schopným zasiahnuť v krízovej oblasti s cieľom zabrániť násiliu a podporiť mier, sú jej civilné a vojenské misie a operácie. Od roku 2002 sa ich na troch kontinentoch (v Európe, Afrike a Ázii) uskutočnilo viac než 30, pričom 16 z nich stále prebieha (v Somálsku, Líbyi, Moldavsku, Mali, Nigeri, Kosove, Gruzínsku, Stredoafrickej republike, Stredozemnom mori, na Ukrajine a Palestínskych územiach)¹.

V rámci týchto aktivít Európska únia uskutočňuje stovky tréningov pre tisíce ľudí, napríklad v oblastiach ako sú dodržiavanie ľudských práv policajnými orgánmi, forenzné techniky vyšetrovania, techniky vypočúvania, manažment miesta činu, manažment ľudských zdrojov, legislatívny proces, vynucovanie verejného poriadku, komunikácia s verejnosťou, boj s korupciou, odhaľovanie falošných dokumentov, manažment hraníc, či námorná bezpečnosť. Pomáha budovať fyzické a personálne kapacity polície, prokuratúry a súdov v nestabilných oblastiach, pretože bez nich k žiadnej stabilizácii dôjsť nemôže. Pomáha im bojovať s organizovaným zločinom, praním špinavých peňazí, kybernetickým zločinom, či domácim násilím. Pomáha štátom chrániť si svoje hranice pred pašovaním, prevádzacstvom, či presúvaním sa teroristov a to tak na súši ako aj na mori.

¹V niektorých viac ako jedna misia alebo operácia.

Ak takáto podpora na zvládnutie krízy nestačí, je Európska únia pripravená vyslať do oblasti aj vojenské jednotky pripravené bojovať. Takýmto spôsobom napríklad vojnové ľudstvo členských štátov EÚ zasahuje proti prevádzkačstvu v Stredozemnom mori a vynucuje zbrojné embargo uvalené na Líbyu. Pred niekoľkými rokmi podobne európske lode prispeli k úplnému potlačeniu pirátstva v oblasti Afrického rohu, ktoré vážne ohrozovalo medzinárodnú lodnú dopravu.

Hoci je Európska únia čím ďalej tým aktívnejšia pri ochrane mieru a bezpečnosti vo vnútri svojich hraníc ako aj vo svojom susedstve, Globálna stratégia naďalej zdôrazňuje dôležitosť spolupráce s NATO.

Každá z týchto organizácií má svoju pridanú hodnotu a disponuje špecifickými spôsobilosťami, je preto v záujme členských štátov, aby sa pri ochrane ich bezpečnostných záujmov navzájom dopĺňali a podporovali. NATO pre väčšinu členských štátov EÚ zostáva najvyššou garanciou obrany voči ozbrojenému napadnutiu, tak ako to bolo vždy počas siedmich desaťročí od jeho vzniku. Platí to aj pre Slovensko, ktoré je súčasťou oboch integračných zoskupení a využíva výhody s týmto členstvom spojené.

II. BUDOVANIE SPOLOČNEJ BEZPEČNOSTI A OBRANY EÚ

MIROSLAV MIZERA

EÚ NA MAPE SVETA

EÚ na geopolitickej mape sveta predstavuje významného ekonomického aktéra² s významným rozpočtom na obranu³. V multipolárnom svete tak EÚ má okrem nástrojov vvr (diplomacia, humanitárna a rozvojová pomoc, civilné a pozorovateľské misie) aj významný vojenský potenciál, ktorý zatiaľ zostáva využitý len minimálne, t. z. na úrovni niektorých členských štátov.

INICIATÍVY V EURÓPSKEJ OBRANE

Iniciatívy na budovanie spoločnej európskej obrany a bezpečnosti sa realizujú minimálne dve desaťročia⁴. Významným míľnikom bolo schválenie konceptu Bojových skupín EÚ (2007) členskými štátmi, ktoré môžu byť konkrétnym nástrojom EÚ demonštrovať a reálne vykonávať svoju vojenskú kapacitu kdekoľvek na svete, hoci však zatiaľ neboli nikdy nasadené. Príspevkom do diskusie bol aj koncept Zlučovania a zdieľania spôsobilostí (2011, Pooling & Sharing), ktorý sa s odstupom času dá považovať za európsku odpoveď na finančnú krízu a potrebu šetriť, efektívnejšie využívať zdroje vynakladané na obranu v Európe a zamedzovať duplikáciám v rámci NATO. Reálna diskusia o budovaní spoločnej európskej armády v zásade neexistuje: jej aktérmi sú skôr jednotlivci (politici alebo experti), vo svojich úvahách a plánoch však systematicky nepokračujú a po niekoľkých mesiacoch diskusia na nejaký čas skončí.

V rámci nedávneho vývoja je pozitívne, že EÚ zareagovala na dynamicky sa meniace globálne bezpečnostné prostredie a v júni 2016 predstavila po 13 rokoch aktualizovaný strategický dokument, tzv. Globálnu stratégiu EÚ (EUGS), ktorá načrtáva úroveň ambície EÚ, akú má na medzinárodnej scéne ako globálny aktér. Zároveň reflektuje nové bezpečnostné výzvy (kybernetické útoky, energetická bezpečnosť, dezinformačné kampane) v dynamicky sa meniacom globálnom bezpečnostnom prostredí.

²Členské krajiny EÚ tvoria 18% svetového HDP.

³Členské krajiny EÚ vynakladajú spoločne na obranu viac ako 200 mld. EUR ročne.

⁴Od francúzsko-britského summitu v St. Malo v roku 1998, cez dohodu Berlín Plus z roku 2002, až po schválenie Lisabonskej zmluvy v roku 2007.

Zásadným zlomom pri spolupráci v oblasti obrany v rámci EÚ je dnes Stála štruktúrovaná spolupráca, tzv. PESCO (Permanent Structured Cooperation), ktorá síce má legislatívny základ už v Lisabonskej zmluve z roku 2007, ale nebola využitá až do publikovania EU GS a jej rozpracovanie dnes prebieha pod vedením členských štátov EÚ. PESCO má v súčasnosti politickú podporu na najvyššej úrovni v rámci členských krajín EÚ a postupne získava aj pozornosť expertnej verejnosti. Po rokoch do veľkej miery premárnených šancí je PESCO príležitosťou, aby členské krajiny EÚ s rôznou ekonomickou a vojenskou silou, ale aj s rôznym vnímaním hrozieb, spolupracovali v citlivej oblasti obrany, na prospech všetkých.

PESCO A INTEGRAČNÉ JADRO EÚ

PESCO je mechanizmus budovania obranných/vojenských spôsobilostí a vykonávania vojenských aktivít v mene EÚ, ktorý je upravený v čl. 42(6) a 46, ako aj v Protokole 10 Zmluvy o EÚ (ZEÚ). Jej zámerom je reagovať na aktuálnu bezpečnostnú situáciu vo svete, posilniť strategickú autonómiu EÚ v oblasti bezpečnosti a obrany a realizovať úroveň ambícií EÚ zadefinovanej v EÚ GS. Záujem využiť toto ustanovenie schválila Európska rada na úrovni predsedov vlád a hláv štátov dňa 22. júna 2017 takto:

*„Európska rada súhlasí s tým, že na posilnenie európskej bezpečnosti a obrany v súčasnom zložitom geopolitickom prostredí a s cieľom prispieť k dosiahnutiu úrovne ambícií, ktorú EÚ vyjadrila v globálnej stratégii EÚ, je potrebné nadviazať inkluzívnu a ambicióznú stálu štruktúrovanú spoluprácu (PESCO). V plnom súlade s článkom 42 ods. 6 a článkom 46 ZEÚ a protokolom č. 10 k Zmluve vypracujú členské štáty do troch mesiacov aj na účely najnáročnejších misií spoločný **zoznam kritérií a záväzkov**, ktorého súčasťou bude presný **harmonogram** a osobitné **mechanizmy posudzovania**, aby mohli členské štáty, ktoré na to majú kapacity, bezodkladne oznámiť svoj úmysel zúčastniť sa. Táto práca musí byť **v súlade s národným obranným plánovaním** členských štátov a záväzkami, na ktorých sa dohodli dotknuté členské štáty **v rámci NATO a OSN**. Mali by sa určiť aj **konkrétne spoločné projekty** a iniciatívy v záujme podpory spoločných cieľov, záväzkov a kritérií PESCO.“*

PESCO má ďalej ambíciu priniesť dlhodobý, postupný a udržateľný pokrok v obrannej spolupráci medzi členskými krajinami EÚ a zefektívniť operačné pôsobenie EÚ. Zároveň by PESCO mala mať záväzný a modulárny charakter.

Základným dokumentom PESCO je francúzsko-nemecký dokument **Spoločný návrh kritérií vstupu a záväzkov členstva v PESCO**, ktorý obsahuje zoznam kritérií a záväzkov, ale aj časový harmonogram ich napĺňania a hodnotenia. Francúzsko a Nemecko sa stali lídrami procesu prípravy PESCO, ktorého spustenie bolo oznámené na novembrovom rokovaní rady pre zahraničné záležitosti (FAC).

Rada schválila notifikáciu⁵ kvalifikovanou väčšinou a Európska rada v decembri 2017 vzala túto skutočnosť na vedomie.

Časové rámce a spôsob plnenia je v národnej zodpovednosti, avšak plány budú **záväzné** a bude sa vyžadovať ich plnenie. Záujem participovať v PESCO deklarovala väčšina členských štátov⁶ (okrem Malty a Dánska). Zoznam 19 záväzkov je rozdelených do 5 oblastí v zmysle čl. 2 Protokolu 10 Zmluvy o EÚ:

- obranné výdavky
- harmonizácia obranného plánovania
- zvýšenie operačnej spôsobilosti
- odstraňovanie nedostatkových spôsobilostí
- spoločné projekty

Napĺňanie záväzkov by podľa Francúzska malo byť rozdelené do viacerých fáz: **prvá fáza** sa zameriava na plnenie záväzkov týkajúcich sa harmonizácie obranného plánovania a zvýšenia nasaditeľnosti síl, **druhá fáza** sa orientuje na plnenie záväzkov v oblasti obranných výdavkov a odstraňovania nedostatkových spôsobilostí.

Na vyhodnocovanie plnenia záväzkov bol vytvorený robustný hodnotiaci systém, ktorý spracováva Európska obranná agentúra (European Defense Agency-EDA) a Vojenský štáb EÚ (European Union Military Staff- EUMS) na ročnom cykle. Ten je o. i. zameraný aj na identifikáciu kľúčových spôsobilostí, ktoré bude potrebné spoločne posilniť.

⁵Pravdepodobne spoločné vyhlásenie členských štátov EÚ adresované Vysokej predstaviteľke EÚ pre SZBP.

⁶Nevyjadriili sa zatiaľ Írsko, Dánsko a Veľká Británia.

Súčasťou PESCO sú aj jednotlivé **mnohonárodné projekty** zamerané na rozvoj spôsobilostí, posilňovanie interoperability, reakcie-schopnosti a v konečnom dôsledku strategickej autonómie EÚ v oblasti bezpečnosti a obrany. Rozčlenené sú na vlajkové a podporné projekty. Vlajkové projekty sú zamerané na oblasť posilňovania misií a operácií SBOP (vytvorenie Centra výnimočnosti pre výcvikové misie EÚ a Balíka síl rýchlej reakcie pre operácie EUFOR) a na štandardizáciu cezhraničných vojenských transportov (vojenský Schengen).

Okrem možnosti navrhnuť vlastné konkrétne projekty a iniciatívy spolupráce PESCO ponúka aj možnosť účasti na tých, ktoré predložili iné členské štáty EÚ. Iniciatívu je potrebné vnímať v prepojení na **Európsky obranný fond** (European Defense Fund- EDF) a **Európsky priemyselný rozvojový program pre obranu** (European Defense Industry Development Program- EDIDP), ktoré poskytnú možnosti financovania časti týchto projektov. Okrem toho, že musí ísť o mnohonárodný projekt, dôležité je zabezpečenie celého životného cyklu uvedenej spôsobilosti (vývoj, rozvoj, obstarávanie).

PESCO JE AJ OKNOM PRÍLEŽITOSTÍ PRE SLOVENSKO

SR prostredníctvom predsedu vlády, ministra zahraničných vecí a európskych záležitostí a ministra obrany viackrát potvrdila ambíciu aktívne participovať v integračnom jadre EÚ, ktoré v rámci obrany reprezentuje PESCO (pri zachovaní primátu NATO). Okrem potenciálneho šetrenia finančných zdrojov na obranu (z dlhodobého hľadiska) môže priniest participácia SR ako historického integračného šampióna v konkrétnych obranných projektoch zvýšenie interoperability a zároveň špecializácie.

V podmienkach SR je na základe záverov rokovania vlády SR z dňa 28. júna 2017 koordinátorom národného procesu participácie v PESCO minister obrany SR.

Úspešné pôsobenie SR v PESCO je výzvou, ale zároveň príležitosťou: jednak zapojiť ďalšie kľúčové rezorty (hospodárstvo, školstvo alebo diplomaciu), jednak využiť potenciál slovenského obranného priemyslu, ako aj výskumných a vývojových kapacít, firiem obranného a/ alebo IT priemyslu. Ako bolo vyššie spomenuté, aj slovenské subjekty majú možnosť uchádzať sa o financovanie časti projektov z Európskeho obranného fondu alebo Európskeho priemyselného rozvojového programu pre obranu.

Napokon, spolu s pripravovanou významnou modernizáciou Ozbrojených síl SR sa hľadanie európskych riešení v rámci PESCO ukazuje ako strategické rozhodnutie na niekoľko rokov dopredu, aby Slovensko naďalej zvyšovalo svoju prestíž a potvrdzovalo svoju úlohu integračného šampióna za stolom, pri ktorom sa prijímajú rozhodnutia: pretože kto nesedí za stolom, stáva sa častokrát súčasťou „menu“.

III. BEZPEČNOSTNÉ HROZBY PRE SLOVENSKÚ REPUBLIKU

JURAJ KRÚPA

Bezpečnosť a jej európske a globálne výzvy sú mimoriadne aktuálnou témou, ktorá má vďaka svojej dynamickosti pretrvávajúci dopad na našu spoločnosť. Zásadné zmeny v bezpečnostnej štruktúre sa začali črtiť od začiatku ekonomickej a finančnej krízy v roku 2008, ktorá mala destabilizujúci efekt na Európsku úniu, základné piliere demokracie a hodnoty. K najväčšiemu vyostreniu bezpečnostnej situácie v Európe došlo s vypuknutím občianskej vojny v Sýrii a konfliktu na Ukrajine.

Samotný konflikt na Ukrajine priniesol so sebou značné bezpečnostné riziká pre región strednej a východnej Európy. Vojenské operácie, ktoré podniklo Rusko na Ukrajine priniesli so sebou nové formy a spôsoby vedenia konfliktu vojenského aj nevojenského charakteru. Napriek tomu, že medzinárodné spoločenstvo označilo postup Ruska na Ukrajine za porušenie medzinárodného práva a EÚ spoločne s ďalšími krajinami uvalilo embargo na Rusko, toto pokračuje vo svojom asertívnom správaní.

Jednou z reakcií na nové hrozby a zmenené bezpečnostné prostredie sú nové strategické dokumenty Bezpečnostná, Obranná a Vojenská stratégia Slovenskej republiky. Tie vychádzajú aj zo strategických dokumentov EÚ (Európska Globálna stratégia) a NATO (prebiehajúca adaptácia Aliancie), čím potvrdzujú Euro-Atlantickú orientáciu Slovenskej republiky a zároveň jasne popisujú nové hrozby pre náš región a konkrétne aj pre Slovenskú republiku. Dôležité bude, aby sa so strategickými dokumentami stotožnilo čo najširšie politické spektrum v SR a v tomto duchu vnímalo bezpečnosť a zahraničnopolitické priority SR. Súčasťou stotožnenia sa s dokumentami je dôležité vytvoriť takú komunikačnú stratégiu, prostredníctvom ktorej by sa vedela s týmito princípmi v strategických dokumentoch stotožniť aj verejnosť.

Dôležitým aspektom strategických dokumentov SR je, že majú priamy dopad na rozvoj a modernizáciu Ozbromených síl Slovenskej republiky z dlhodobého hľadiska. Číže nástroja, ktorý je kľúčový nielen pre našu bezpečnosť a obranu, ale aj pre ďalšie ambície SR pri ďalšej integrácii a budovaní Európskej bezpečnosti.

Počas posledných samitov NATO SR opätovne deklarovala navyšovanie výdavkov na obranu, 1,6% HDP do 2020 a následne 2% HDP do 2024. Napriek týmto deklaráciám výdavky na obranu zatiaľ stúpili len nepatrne, zatiaľ čo výzvy pre Ministerstvo obrany a Ozbrojené sily SR značne narástli. S prijatím dlhodobého plánu rozvoja Ozbrojených síl SR do roka 2030 bol vytvorený predpoklad plánovaného postupu rozvoja a modernizácie našich ozbrojených síl, ale napriek tomu sme svedkami skôr politických rozhodnutí o modernizačných projektoch ad hoc, ktorých úspech je naďalej závislý na uvoľnení finančných prostriedkov z Ministerstva financií SR.

Pre efektívne riešenie existujúcich problémov v oblasti bezpečnosti a obrany, ako aj čeleniu novým hrozbám, bude preto dôležité v najbližšej budúcnosti nájsť politickú zhodu a riešenia tak, aby nepodliehali parciálnym predstavám jednotlivých politických hráčov na scéne, čo so sebou prináša hrozbu rozdrobenosti a spomaľovaniu rozhodovacích procesov nutných na rozhodné a efektívne reagovanie na hrozby pre SR.

Nová Bezpečnostná stratégia podrobne definuje širokú škálu hrozieb pre Slovenskú republiku. Veľa z nich už bolo síce okrajovo spomenutých aj v poslednej Bezpečnostnej stratégii SR, ale so zmeneným bezpečnostným prostredím sa vyskytli nové ako aj kombinácia hrozieb a ich použitie, ktoré predstavujú nové výzvy pre bezpečnosť a stabilitu SR.

V tejto štúdii si priblížime hrozby pre SR, ktoré z pohľadu autora predstavujú najväčšie riziko pre stabilitu a bezpečnosť SR.

Destabilizácia a dezintegrácia Európskej únie

Brexit, migračná kríza, hrozba terorizmu a ruskej dezinformačnej kampani s cieľom rozdrobiť a oslabiť EÚ dostalo Európsku úniu do novej situácie, s ktorou sa zatiaľ len ťažkopádne a pomaly vyrovnáva. Snaha o posilnenie európskej obrannej spolupráce ako reakcia na krízu v Európe je legitímna, správna, ale nie je to nová iniciatíva. Už v minulosti bolo viacero iniciatív, ktoré mali konkrétne ciele a časový harmonogram ich plnenia, ale nikdy sa nepodarilo ich naplniť.

Aby sa naozaj podarilo posilniť európsku bezpečnosť a obranu bude potrebná nielen politická vôľa, ale aj pripravenosť ju zdrojovo zabezpečiť a teda aj zvýšiť výdaje na obranu jednotlivých krajín EÚ, nehovoriac o pripravenosti na veľké kompromisy v oblasti budovania obranného priemyslu Európy.

EÚ predstavuje samozrejme základný predpoklad pre stabilný a ekonomický rast ich členov. Slovensko je jednou z krajín, ktoré sú najviac ekonomicky závislé na EÚ. Značná časť nášho rozpočtu pochádza práve z rozpočtu a fondov EÚ. Destabilizácia alebo dokonca dezintegrácia EÚ by mala devastujúci dopad na ekonomiku Slovenska, čo by malo za následok reťazovej reakcie sociálnej, politickej destabilizácie a vystaveniu sa silnému vplyvu iných vplyvných regionálnych hráčov a pravdepodobne opätovné presunutie Slovenska pod zvýšený vplyv záujmom Ruskej federácie.

Ruská Federácia ako silný globálny hráč využívajúc hybridné stratégie na dosiahnutie svojich cieľov

Aj keď sa Rusko javí ako krajina, ktorá má štandardne dobré vzťahy so Slovenskom, tak je potrebné vnímať Ruskú Federáciu ako globálnu mocnosť, ktorá vychádzajúc z historických skúseností používa silu ako jeden zo svojich legitímnych nástrojov zahraničnej politiky. Nielen na základe našich skúseností, ako bol rok 1948 alebo 1968, ale aj v kontexte zmeneného bezpečnostného prostredia Ruská Federácia predstavuje potencionálnu konvenčnú hrozbu a v kontexte aktuálneho diania predstavuje hrozbu pre našu stabilitu využívajúc asymetrické a hybridné taktiky ako sú zastrašovanie, ovplyvňovanie rozhodovacích procesov v SR prostredníctvom dezinformačnej kampane, snahou o poskytovania výhodnejších obchodných ponúk ľuďom s vplyvom na ekonomické a politické procesy v SR, atď....

Najviditeľnejšie ovplyvňovanie diania v SR je možné pozorovať prostredníctvom dezinformačnej kampane v SR. Treba vyzdvihnúť sofistikovanosť tohto nástroja, keďže rôzne regióny, alebo krajiny sú vystavené inému druhu ovplyvňovania a dezinformáciám. Ako príklad môžeme uviesť šírenie podpory znovunastolenia veľkého Uhorska a revízia hraníc v Maďarsku, zatiaľ čo na Slovensku je často používaný naratív všeslovenskej vzájomnosti a tzv. Slovanskej ríše.

Zatiaľ chýbajúca stratégia v boji proti dezinformáciám ako aj pomalá implementácia stratégií EÚ a NATO v boji proti hybridným hrozbám predstavujú hrozbu možnosti ďalšej destabilizácie SR a tým aj možnosť rýchleho procesu rozhodovania v krízových situáciách, čo môže mať negatívny dopad na stabilitu, politický systém a rozvoj SR.

Energetická bezpečnosť - Nord Streams 2

Najväčší vplyv, ktorý Ruská federácia využíva je z energetickej závislosti Strednej Európy na nerastných surovinách Ruska. Uvedomujúc si tento fakt sa EÚ ako aj SR sama snaží o diverzifikáciu energetických zdrojov. Slovenská republika je popri importu týchto nerastných surovín aj tranzitnou krajinou, z čoho čerpá náš rozpočet značné finančné prostriedky. Jednou z najväčších hrozieb pre Slovenskú republiku je vybudovanie tzv. Nord Stream 2 a obídenie Ukrajiny, čo by malo za následok hrozbu pre slovenskú ekonomiku a energetickú bezpečnosť. Z tohto dôvodu je pre SR význam a udržanie Slovensko-Ukrajinského koridoru zásadným.

Destabilizácia Ukrajiny

Jednou z hrozieb, ktoré boli predmetom diskusii a postupne sa dostávajú do úzadia je konflikt na Ukrajine a jej dopad na regionálnu stabilitu, ktorá sa priamo týka aj Slovenskej republiky. V prípade, že by došlo ku kolapsu na Ukrajine by to okrem negatívnych ekonomických dopadov malo dopad na bezpečnosť Slovenskej republiky z viacerých aspektov, ako je napr.: nárast organizovaného zločinu, nárast etnického napätia ako aj migrácia z Ukrajiny do regiónu. Ďalší dopad by bol samozrejme aj na energetickú bezpečnosť Slovenskej republiky. Preto stabilná a rozvíjajúca sa Ukrajina je a naďalej by mala byť jednou z priorít pre zahraničnú a bezpečnostnú politiku SR.

Hrozby zo Severnej Afriky, Blízkeho Východu - Migrácia

Migrácia bola jedným z hlavných faktorov destabilizácie Európskej únie a príčinou šírenia strachu aj v SR. Migrácia nepredstavuje bezprostrednú hrozbu pre Slovenskú republiku vo forme návalu utečencov do našej krajiny, ale stala sa jednou z najviac diskutovaných tém na verejnosti, v médiách a samozrejme politikmi a zároveň viedla k nárastu extrémizmu a radikalizácii spoločnosti. Čiže samotná migrácia nebola príčinou destabilizácie sociálnej a bezpečnostnej situácie v SR, ale nárast radikalizácie už túto hrozbu predstavuje. V tejto súvislosti je potrebné aby politickí predstavitelia SR boli aj vodcami, ktorý nemyslia len v medziach hraníc SR, ale globálnejšie ako súčasť medzinárodných organizácií, ktorými sme členmi. Samotná migrácia je dôkazom toho, že sa nás týkajú problémy, ktoré sa dejú ďalej od našich hraníc. SR by sa mala aktívnejšie zapájať do riešenia problémov aj v regiónoch Severnej Afriky a Blízkeho Východu s cieľom napomáhať riešiť bezpečnostnú situáciu a hrozbu ďalších migračných vln.

Extrémizmus a radikalizácia

Nárast extrémizmu s pochybovanie demokratického systému je bezpečnostnou hrozbou v SR. Čím viac sa extrémizmus stáva súčasťou tzv. mainstreamu, tým viac sa hrozba zvyšuje. Ďalšou narastajúcou hrozbou pre SR je militantný radikalizmus na Slovensku a okolitých krajinách. Tie nepredstavujú len potenciálnu hrozbu teroristických útokov ale taktiež aj možnosť zneužitia týchto skupín pri hybridnom spôsobe vedenia vojny s cieľom destabilizácie časti alebo celej krajiny.

Terorizmus

V kontexte hrozieb pre SR je potrebné zmieniť aj terorizmus. Na Slovensku bol doteraz uskutočnený jediný teroristický útok a na šťastie bez obetí. Slovensku priama hrozba terorizmu zatiaľ nehrozí, ale vylúčiť sa nedá. To ale neznamená, že sa nás netýka. Slovenskí občania taktiež cestujú po svete. Desaťtisíce pracujú a žijú v zahraničí a môžu sa stať obeť teroristických útokov. Terorizmus preto bude predstavovať narastajúcu hrozbu pre SR a jej obyvateľov. V prípade terorizmu máme tendenciu si predstavovať prevažne islamských militantov.

Ale história nás učí, že to nie sú jediní, ktorí používajú teroristické útoky. Stačí si spomenúť na IRA v Severnom Írsku, alebo ETA v Baskicku a počty obetí týchto teroristických skupín. V prípade hrozby terorizmu treba mať na zreteli rôzne možnosti vývoja a scenáre, ktoré by mohli ohroziť Slovensko. Potenciálnou hroznou sú bojovníci zo SR bojujúci v rôznych konfliktoch v zahraničí, ako napr. na Ukrajine, ktorí sú vycvičení a môžu uskutočniť cielený teroristický útok. Slovensko doteraz nemalo skúsenosti s takouto formou terorizmu a následky by mohli byť značne destabilizujúce vo forme nárastu radikalizácie, nedostatku sociálnej a inštitucionálnej odolnosti riešiť takéto krízy, čo by mohlo mať väčší politický dopad na našu stabilitu ako v krajinách, ktoré už z terorizmom skúsenosti majú.

Zlé riadenie a nedostatok zdrojov pre bezpečnosť a obranu

Ďalšou značnou hrozbou, ktorá nie je často diskutovaná verejnosťou na Slovensku je riziko konvenčného alebo hybridného konfliktu a nedostatok kapacít a spôsobilosti Ozbrojených síl Slovenskej republiky pre efektívne bránenie Slovenska. Roky nesystematického investovania do OSSR viedlo k jej zlému stavu, čo by v prípade krízových situácií malo za následok problémy pri zvládaní týchto situácií a teda zabezpečení obrany SR, nehovoriac o chýbajúcich národných plánoch pre situácie, ako je napr. hybridná vojna. Aj keď v poslednej dobe došlo k politickej zhode na navýšení výdavkov na modernizáciu OSSR a samotnú obranu, dôležité bude, aby pripravované modernizačné projekty dostali naše ozbrojené sily do dobrej kondície a nedošlo k netransparentným procesom, ktoré by mohli viesť k zmenám alebo pozastaveniu týchto projektov.

Kybernetické hrozby

Stále častejšie sme svedkami kybernetických útokov a zneužívania kybernetického priestoru, sociálne siete nevynímajúc. Dnes si každá krajina buduje aj svoje kybernetické obranné schopnosti a spôsobilosti, aby sa vedela brániť. Dokonca NATO schválilo ešte v roku 2016 na samite vo Varšave kybernetický priestor ako ďalší operačný priestor (popri vzdušnom, námornom, pozemnom a vesmírnom).

Aj v podmienkach Slovenskej republiky sa budujú kybernetické obranné spôsobilosti. Problémom ale ostáva, že u nás neexistuje koordinátor obranných kybernetických spôsobilostí a ich systematické budovanie. Tento problém sa snaží riešiť návrh zákona o kybernetickej bezpečnosti SR, ktorý je už pripravovaný niekoľko rokov. V dobe, keď sa kybernetický priestor vyvíja exponenciálne sa jedná o nevídaný luxus. V SR máme spôsobilosti kybernetickej obrany rozdelené na viaceré rezorty spadajúce pod Ministerstvo financií, obrany, vnútra ako aj pod Národný bezpečnostný úrad. Otázka nie je len, kto a ako by koordinoval aktivity a obranu kybernetického priestoru v SR, ale kto by napr. koordinoval tieto aktivity v prípade medzinárodnej pomoci a spolupráce.

ZÁVER

Pravidlom v prípade kríz a hrozieb je, že protivník vždy využije slabosti oponenta proti nemu. Preto, čím viac sa budeme medzi sebou hašteriť, budú pretrvávať problémy, ktoré sa neriešia z dôvodu nezhody alebo už zámerne pre politický boj, o to viac budeme zraniteľnejší a slabší. Lavírovanie medzi hodnotami a orientáciou tejto krajiny a z toho plynúca pomalá schopnosť rozhodovania z nás robia ľahší a zraniteľnejší terč. Ak sa nepodarí dosiahnuť zhodu na hrozbách pre Slovenskú republiku pre parciálne záujmy jednotlivých hráčov politickej scény, o to viac budeme vystavení hrozbám a destabilizácii našej spoločnosti.

IV. ZVYŠOVANIE VÝDAVKOV NA OBRANU – POTREBNÉ ALEBO PREHNANÉ?

JAROSLAV NAĎ

Najmä v ostatných rokoch má široká verejnosť možnosť sledovať nie len odbornú, ale aj politickú diskusiu o obrane a bezpečnosti ako našej krajiny, tak aj jej občanov. Ozbrojené sily Slovenskej republiky, stav ich techniky, počet a pripravenosť personálu, ale tiež obranný rozpočet ako taký sa na rozdiel od minulosti častokrát stávajú témou politických diskusií, predvolebných kampaní, viac či menej odborných debát, ale tiež mediálnych výstupov.

Predtým, ako budeme riešiť finančné a rozpočtové otázky v rámci rezortu obrany, povedzme si o tom, aké úlohy vykonávajú Ozbrojené sily SR (OS SR). Hlavnou úlohou Ozbrojených síl Slovenskej republiky je v zmysle Ústavy SR a relevantných zákonov **zaručovať obranu SR** a **bezpečnosť štátu** pred vonkajším ozbrojeným napadnutím cudzou mocou, ako aj plniť záväzky vyplývajúce z medzinárodných zmlúv, ktorými je SR viazaná. Popri tom sa podieľajú na zachovávaní verejného poriadku, zvrchovanosti, územnej celistvosti, na plnení úloh v čase výnimočného alebo núdzového stavu a pri odstraňovaní jeho následkov.

OS SR samozrejme môžu plniť úlohy aj mimo slovenského územia, ak to vyplýva z národnoštátneho záujmu SR a zo záväzkov a z medzinárodných zmlúv, ktorými je Slovensko viazané. V rámci tzv. **medzinárodného krízového manažmentu** ide o úlohy v mierových pozorovateľských misiách OSN, OBSE a EÚ alebo o vojenské operácie v rámci Severoatlantickej aliancie či rôznych medzinárodných koalícií v súlade s mandátom založeným na medzinárodnom práve.

Ozbrojené sily SR možno v zmysle zákona použiť aj na tzv. **asistenčné úlohy** na území SR, napríklad na ochranu štátnej hranice, ochranu a obranu stavieb a budov, ktoré boli určené rozhodnutím vlády SR ako objekty osobitnej dôležitosti alebo ďalšie dôležité objekty na obranu štátu, na odstraňovanie následkov výnimočného stavu alebo núdzového stavu a na zabezpečenie leteckej prepravy ústavných činiteľov.

Samostatnou kapitolou hodnou špeciálneho zreteľa je činnosť OS SR v **boji proti terorizmu** a to ako v zahraničných operáciách, tak aj v rámci asistenčných úloh na území Slovenskej republiky.

Veľmi dôležité a občanmi často oceňované úlohy realizujú OS SR aj v rámci tzv. **domáceho krízového manažmentu**. Ide o riešenie mimoriadnych udalostí, ktoré súvisia napríklad s prírodnými katastrofami ako sú požiare, snehové kalamity či povodne, priemyselnými haváriami alebo napríklad o pátranie po zmiznutých lietadlách a pri záchrane ľudských životov v rámci aktivít leteckej pátracej a záchrannej služby.

Je úplne zrejmé, že optimálna realizácia vyššie uvedeného širokého spektra úloh si vyžaduje adekvátne finančné zabezpečenie, teda postačujúce **obrné výdavky**. Všeobecne možno obranné výdavky charakterizovať ako výdavky, ktoré štát vynakladá na zabezpečenie svojej obrany. Obranné výdavky vyjadrujú charakter obrannej politiky štátu a jeho obrannú stratégiu. Poskytujú informácie najmä o obrannom úsilí štátu, výstavbe obranného systému štátu a o výstavbe a rozvoji spôsobilostí ozbrojených síl daného štátu. Výdavky na obranu významne ovplyvňujú zabezpečenie života a pripravenosť ozbrojených síl, rozvoj vojenskej výroby, výskum a vývoj novej vojenskej techniky, prípravu obyvateľstva a územia krajiny, zabezpečenie životnosti, odolnosti a mobility ekonomiky. Taktiež plynúajú na vytvorenie nevyhnutných materiálnych rezerv a iných úloh zabezpečujúcich rast vojensko-ekonomického potenciálu a jeho transformáciu na reálnu vojenskú silu štátu⁷.

Severoatlantická aliancia (NATO) vychádzajúc z viacerých odborných prepočtov stanovila ako minimálnu úroveň obranných výdavkov krajiny **2% HDP**⁸. Táto úroveň by pri optimalizácii procesov vrátane dodržiavania systémového obranného plánovania a pri fungujúcich protikorupčných opatreniach mala adekvátne zabezpečiť nie len udržanie, ale aj priebežné skvalitňovanie existujúcich kapacít a spôsobilostí, vrátane personálu a potrebnej techniky ozbrojených síl. Aliancia však nikoho nemôže prinútiť, koľko má míňať na obranu, táto otázka ostáva v rukách vlády a parlamentu jednotlivých členských krajín.

⁷BENČO, J., LAŠČEK, L. 2002. Verejný sektor. Liptovský Mikuláš: Vojenská akadémia, 2002. 139 s. ISBN 80-8040-172-1.

⁸Pozn.: HDP (hrubý domáci produkt, angl. Gross Domestic Product) sa najčastejšie používa na meranie výkonnosti ekonomiky. Je to makroekonomická agregátna veličina, ktorá predstavuje sumu finálnych statkov a služieb vyrobených výrobnými faktormi, ktoré pôsobili na území daného štátu, za určité časové obdobie, spravidla je to jeden rok

Ozbrojené sily SR prešli počas svojej existencie dlhodobým a náročným, ale nevyhnutným reformným procesom, súčasťou ktorého bola aj integrácia Slovenskej republiky do NATO a následne po našom prijatí za člena, k ich postupnému začleňovaniu do štruktúr Severoatlantickej aliancie. Vrcholní predstavitelia Slovenskej republiky dlhodobo, prakticky už od predvstupových rokovaní o členstve SR v NATO na konci minulého tisícročia na medzinárodných rokovaníach, ale veľakrát tiež na domácich fórach potvrdzujú, že cieľom SR je vynakladať 2% HDP na obranu. Pravdou však je, že sa ani jednej z vlád od roku 2004 tento záväzok nepodarilo naplniť, dokonca **sa výdavky na obranu každoročne znižovali**. V rokoch 2012 a 2013 sa úroveň obranných výdavkov dostala už pod doslova kritických 1 % HDP, čím sa Slovensko dostalo do situácie, že na tento stav začali upozorňovať nielen odborníci a analytici, ale dokonca aj prezident republiky ako najvyšší veliteľ ozbrojených síl. Kriticky sa ozvali aj viacerí vysokí predstavitelia NATO, kde bolo Slovensko dokonca kritizované za neplnenie si svojich záväzkov a za zlý stav jeho ozbrojených síl. Až následne došlo aspoň k stabilizácii obranných výdavkov a následne dokonca k ich nepatrnému navýšeniu na úroveň približne 1,1% HDP v rokoch 2014-2016.

V priebehu ostatných rokov, najmä od anexie krajinského Krymu Ruskou federáciou v roku 2014, sa výdavky na obranu viac či menej zvyšujú prakticky vo všetkých krajinách NATO a EÚ. Počet krajín, ktoré investujú aspoň 2% HDP do obrany sa zvyšuje a v tomto roku (2017) by túto úroveň okrem už tradičných USA, Veľkej Británie, Estónska, Grécka a Poľska malo dosiahnuť aj Rumunsko. Budúci rok (2018) predpokladajú dosiahnutie tejto úrovne aj Litva a Lotyšsko. Je to jav, ktorý súvisí s rastúcimi nárokmi na obranné systémy a zvýšenou potrebou ochrany obyvateľov. V súčasnosti nejde iba o nebezpečenstvo priameho vojenského napadnutia, aj keď aj to sa zvyšuje v zmysle strategických dokumentov a hodnotení ako NATO a EÚ, tak aj prakticky všetkých ich členov. Zvyšujú sa ale aj nevojenské bezpečnostné hrozby ako terorizmus, problémy s nekontrolovanou migráciou, živelné katastrofy, priemyselné a ekologické havárie, epidémie, medzinárodne organizovaný zločin a podobne.

Slovenská republika už na summite NATO vo Walese v roku 2014 deklarovala ústami prezidenta republiky, ale aj ministrov obrany a zahraničných vecí, že do roku 2020 navýši svoj obranný rozpočet na úroveň minimálne 1,6% HDP a do roku 2024 na 2% HDP.

Tento deklarovaný záväzok rôzni predstavitelia SR potvrdili na nasledovných summitoch NATO vo Varšave (2016) aj v Bruseli (2017). Rovnako sa predseda vlády k tomuto záväzku prihlásil aj po sformovaní novej vlády po parlamentných voľbách v roku 2016. Zatiaľ však k zásadnému nárastu obranných výdavkov zo strany Slovenskej republiky nedochádza. V roku 2017 očakávame obranné výdavky na úrovni necelých 1,2% HDP, čo predstavuje v reálnych číslach sumu na úrovni približne 1 mld. EUR. Výhľad rozpočtu verejnej správy na roky 2018-2019 s výraznejším nárastom obranného rozpočtu zatiaľ nepočíta. Ak vláda naozaj má záujem na dodržaní svojho medzinárodne deklarovaného záväzku investovať v roku 2020 minimálne 1,6% HDP na obranu, do úvahy prichádza už len tzv. skokový nárast obranných výdavkov o niekoľko stoviek miliónov EUR medzi rokmi 2019-2020, čo je z hľadiska systémového plánovania ako náročné, tak aj nepravdepodobné.

Viac obranných výdavkov je ale naozaj nevyhnutných. Technika ozbrojených síl je modernizovaná iba veľmi pomaly. V najbližších rokoch je plánovaných viacero zásadných a dlhodobu odkladaných investícií do pozemného vojska aj do letectva, na ktoré bude potrebné alokovať postupne miliardy EUR. Netreba tiež zabúdať na potrebu investície do kvalitného a motivovaného personálu a samozrejme tiež do v niektorých prípadoch až do katastrofálnej infraštruktúry, do ktorej sa v niektorých oblastiach neinvestovalo od vzniku samostatnej SR.

Napriek tomu, že sa ojedinele ozývajú populistické a neodborné hlasy a potrebu zrušenia ministerstva obrany a ozbrojených síl ako takých pre údajnú zbytočnosť, faktom je, že Ozbrojené sily SR majú v súčasnosti jednoznačne nezastupiteľné miesto v Slovenskej republike v podmienkach, ktoré vyplývajú z ich definície a zákonného predurčenia. V modernom a efektívnom štáte je disponovať adekvátne zabezpečenou obranou rovnako samozrejmy atribút, ako mať dobre fungujúce školstvo či zdravotníctvo. Je to nesporná investícia do budúcnosti, nielen v oblasti obrany krajiny pred vonkajšími hrozbami. Moderné ozbrojené sily disponujú v dobre fungujúcej spoločnosti pre štát a jeho obyvateľov jedinečnými a jednoznačne nenahraditeľnými spôsobilosťami.

V. KYBERNETICKÉ HROZBY A ICH VPLYV NA BEZPEČNOSŤ V SR

MAROŠ KIRŇÁK

Nástup informačných technológií, ktorý sme zaznamenali v 21. storočí, so sebou priniesol razantné zmeny, ktoré výrazne zmenili súčasné chápanie sveta ako takého. Vo vyspelých krajinách je bežný život ľudí úzko prepojený s digitálnym svetom a tento trend sa rýchlo rozširuje aj do rozvojových krajín. Vďaka tomuto rozvoju, je denne takmer polovica svetovej populácie pripojená do digitálneho sveta, kde vykonáva stále širšie spektrum činností. Kým kedysi to bolo iba prehliadanie jednoduchých a statických webstránok, dnes je táto paleta činností rozšírená až na hranicu ľudskej fantázie a vďaka virtuálnej realite sa pomaly ale isto reálny a virtuálny svet začínajú prekrývať. Avšak okrem týchto možností, so sebou vznik kybernetického priestoru priniesol veľké množstvo rizík a hrozieb. Virtuálny priestor nie je iba doménou pôsobenia jednotlivcov, keďže jeho výhody a špecifiká priťahujú pozornosť štátov, ako aj rôznych malígnych aktérov. Kedysi tomuto priestoru dominovali technologicky najpokročilejšie štáty, dnes tento priestor zdieľajú v samotnej podstate všetky štáty, čím sú zákonite všetky vystavené rovnakým hrozbám, Slovensko nevynímajúc.

VZOSTUP INFORMAČNÝCH TECHNOLOGIÍ A SITUÁCIA V NOVOM TISÍCROČÍ

Kybernetické hrozby dosiahli v ostatných rokoch nové maximá a sú stále častejšou témou diskusií, ako aj predmetom oprávnených obáv. To čo bolo kedysi považované za fikciu, sa dnes už mnohokrát ukázalo ako realita a nie práve vždy v dobrom slova zmysle⁹. Počas posledných desiatich rokov, sme mohli pozorovať veľmi výrazný trend. Počas tohto obdobia výrazne stúpol počet kybernetických útokov, a to až niekoľkonásobne. Zároveň sa však znižuje podiel vysoko sofistikovaných útokov, ktorých dôsledky sú často rozsiahlejšie a trvácnejšie.

⁹Pescatore J. 2017, *Cyber Security trends: Aiming Ahead of the Target to Increase Security in 2017*, Sans Institute, 2017. Dostupné online: <www.sans.org/reading-room/whitepapers/cloud/cyber-security-trends-aiming-target-increase-security-2017-37702>

Tento trend je dôsledkom niekoľkých skutočností: začiatkom nového tisícročia nastúpili na trh prvé smartfóny, ktoré postupne umožnili rýchle, dostupné a prenosné pripojenie k internetu. Do siete tak behom posledných sedemnástich rokov pribudlo niekoľko miliárd zariadení, ktorých výkon a počet sa naďalej zvyšuje najmä v rozvojových krajinách. Ďalším faktorom bola automatizácia a informatizácia spoločností a pracovnej činnosti. Záznamy a dáta sa digitalizujú, čím sú dostupné aj v kybernetickom priestore a taktiež vznikli úplne nové odvetvia priemyslu a služieb, v ktorých sú počítače kľúčovým prvkom. Modernizuje sa však aj spoločnosť a okrem mobilných zariadení, prichádza trend pripojenia takmer akéhokoľvek zariadenia do virtuálnej siete. Či už sú to chladničky, práčky, svetlá alebo iné prvky smart domácností, znamená to exponenciálny nárast pripojených a potenciálne zraniteľných zariadení vytvárajúcich tzv. Internet vecí - IoT (Internet of Things). Tieto nové zariadenia predstavujú pre útočníkov nielen nové ciele, ale sú taktiež aj nástrojom ako amplifikovať bežné útoky, akými sú napr. DDoS útoky. Takýchto útokov, s využitím zariadení, ktoré sú pripojené k internetu vecí pozorujeme stále častejšie a ich rozsah často prepisuje rekordy.

Prognózy naznačujú, že k zmene v týchto trendoch by nemalo dôjsť. Predpokladá sa, že do roku 2020 stúpne počet používateľov internetu zo súčasných 3,8 mld. na 6 mld. (75% z 8 mld. populácie). Microsoft zasa odhaduje, že množstvo dát, ktoré bude dostupné online, sa zvýši 50-násobne¹⁰. Takéto množstvo dát nasvedčuje tomu, že ťažisko ekonomiky sa postupne presúva k informačným technológiám a k pravidelnému využívaniu virtuálneho priestoru.

Nie je teda žiadnou zvláštnosťou, že kybernetický priestor priťahuje pozornosť kriminálnych živlov. Iba v roku 2016 sa škody spojené s kyberkriminalitou vyšplhali na približne 450 miliárd USD¹¹. Možnosti a kapacity kriminálnikov sa však každým rokom zvyšujú a podľa najnovších správ, sú dnes v rukách kriminálnych skupín a jednotlivcov kybernetické „zbrane“ porovnateľné s potenciálom samotných štátov, ktoré majú neporovnateľne vyššie finančné, organizačné, ako aj ľudské zdroje.¹²

¹⁰Cybersecurity Ventures, 2016, *Cybercrime Report*. Dostupné online:

<https://cybersecurityventures.com/hackerpocalypse-cybercrime-report-2016>

¹¹Graham L, 2017, *Cybercrime costs the global economy \$450 billion: CEO*, CNBC, Dostupné online:

<https://www.cnbc.com/2017/02/07/cybercrime-costs-the-global-economy-450-billion-ceo.html>

¹²Check Point Reserach Team, 2017, *Cyber Attack Trends: Mid-Year Report*, Check Point Software Technologies, Dostupné online: <https://blog.checkpoint.com/2017/08/17/cyber-attack-trends-mid-year-report/>

Nezaostávajú však ani štáty, ktoré sa snažia vysporiadať s novou bezpečnostnou realitou. NATO vyhlásilo kybernetický priestor za novú operačnú doménu a táto téma sa pravidelne objavuje na všetkých summitoch. Záujem o potenciál kybernetických operácií jasne demonštrujú aj samotné štáty, keďže dnes už takmer všetci najväčší hráči disponujú pripravenými vojenskými jednotkami, ktoré sú špecializované práve na aktivitu v kybernetickom priestore, pričom ich počty sa rátajú v tisícoch. Kde však v celom tomto systéme stojí Slovensko?

SLOVENSKO A KYBERNETICKÁ REALITA

Bolo by naivné si myslieť, že táto nová situácia nemá na Slovensko vážne dopady. Rovnako ako po celom svete, aj Slovensko a jeho občania prechádzajú rapídnu informatizáciou a digitalizáciou, čím vstupujú do kybernetického priestoru ako potenciálne ciele. Rovnako, keďže sme jeden z členov Organizácie Severoatlantickej zmluvy, je potrebné vykonať potrebné kroky na zvýšenie úrovne kybernetickej bezpečnosti, ak chceme ostať platným a dôveryhodným spojencom v rámci aliancie. Napriek tomu, že Slovensko bolo v roku 2008 jedným zo zakladajúcich členov Kooperatívneho centra excelencie kybernetickej obrany NATO v Talline, táto téma bola dlhodobo zanedbávaná a diskusia o potrebách zabezpečenia bola minimálna.

Zhoršenie globálnej situácie však vzbudilo pozornosť u expertov ako aj politikov po celom svete. Na verejnosť stále častejšie vychádzali informácie o ďalších kybernetických útokoch, čo vyvinulo tlak na to, aby sa touto témou zaoberali aj menšie štáty. Slovensko nemalo dlho samostatnú stratégiu kybernetickej bezpečnosti. Do roku 2015 bola kybernetická bezpečnosť spravovaná ako súčasť informačnej bezpečnosti s nižšou prioritou. Vyčlenenie prišlo až v roku 2015, kedy bol predstavený dokument Konceptia kybernetickej bezpečnosti Slovenskej republiky na roky 2015-2020 a spolu s ním aj Akčný plán realizácie Konceptie kybernetickej bezpečnosti Slovenskej republiky na roky 2015-2020. Oba dokumenty boli prijaté pomerne neskoro, najmä ak vezmeme do úvahy, že prvé stratégie venované výhradne kybernetickej bezpečnosti boli u našich susedov prijaté o niekoľko rokov skôr. Každopádne, prijatie týchto dokumentov znamená výrazný posun vpred, daná koncepcia jasne definuje nové priority v tejto oblasti a spolu s akčným plánom stanovujú časove horizonty implementácie.

Koncepcia taktiež rieši niekoľko dlhodobých problémov, ktoré komplikovali situáciu na Slovensku. Za hlavné pozitívum môžeme považovať zjednotenie autority úradov nad sférou kybernetickej bezpečnosti. Pred prijatím boli pomerne častým úkazom kompetenčné spory, ktoré vyplývali z nejednoznačne rozdelených kompetencií medzi Ministerstvom financií SR, Ministerstvom vnútra SR,

Národným bezpečnostným úradom a bezpečnostným výborom Národnej rady SR. Nejasnosti ohľadom toho, kto je vedúca autorita spôsobili, že chýbala akási hybná sila, ktorá by proaktívne pracovala na zvyšovaní úrovne kybernetickej bezpečnosti. Na základe novej Koncepcie kybernetickej bezpečnosti a následnej úprave kompetenčného zákona, prešli všetky hlavné kompetencie v oblasti kybernetickej bezpečnosti pod Národný bezpečnostný úrad (NBÚ), ktorý je teda aktuálne zodpovedný jednak za samotnú oblasť a v súčinnosti s inými inštitúciami aj za plnenie spomínanej koncepcie a akčného plánu.

Koncepcia však nie je jediným dôležitým dokumentom, ktorý bol prijatý v poslednej dobe a má na Slovensko priamy dopad. Na pôde Európskeho parlamentu bola prijatá smernica o Informačnej a sieťovej bezpečnosti, ktorá spolu s koncepciou položila základ pre vytvorenie nového slovenského kybernetického zákona. Nový právny rámec je v súčasnom bezpečnostnom prostredí nevyhnutný, avšak jeho prípravu sprevádzalo viacero komplikácií. Prvá verzia zákona bola predložená do medzirezortného pripomienkovania, kde však obdržala rekordné množstvo pripomienok zo súkromného, rovnako ako aj verejného sektora. Potreba prepracovania je tak veľmi zrejmä a žiaľ, finálna verzia zákona nebola schválená ani niekoľko mesiacov po jeho vrátení, čo spomaľuje ďalší posun v tejto oblasti.

Neexistujúci právny rámec však nie je jediným problémom. Výrazným faktorom je taktiež odliv mozgov z tejto oblasti. Najvýraznejší, je presun expertov z verejnej sféry do súkromnej, ktorá v porovnaní so štátnou sférou ponúka viacero výhod. Tou najhlavnejšou je najmä platové ohodnotenie, kde regulované platy v štátnej sfére nepredstavujú konkurenčné prostredie pre túto vysokošpecializovanú oblasť. Nedostatok kvalifikovaných expertov tak priamo ovplyvňuje kapacitu štátnych organizácií na plnenie vypracovaných plánov, čím je náročnejšie zabezpečiť adekvátnu ochranu. Slovenskí experti majú svoje kvality, čo dokazujú aj ich výsledky na pravidelných kybernetických cvičeniach, ako je napr. NATO Locked Shields, kde sa v roku 2015 dokonca umiestnili na 1. mieste.¹³

¹³ MOSR, 2016, *Na cvičení Locked Shields boli najúspešnejší slovenskí vojaci*. Dostupné online: <http://www.mosr.sk/36915-sk/na-cviceni-locked-shields-boli-najuspesnejsi-slovenski-vojaci/>

Nedávny prípad s prelomením šifrovacích kľúčov ukázal viacero vecí. To, že sa nejaká zraniteľnosť ukázala a dostala na verejnosť nie je žiadnou zvláštnosťou, patrí to k životnému cyklu technológií. Problematická bola skôr reakcia štátnych predstaviteľov na existenciu tejto skutočnosti. Rovnakým problémom bolo dotknuté aj Estónsko - v rovnakom čase ako Slovensko, pričom obdobie medzi objavením zraniteľnosti, vrátane tajného oznámenia jej existencie výrobcovi a verejným oznámením chyby bolo 9 mesiacov. Počas tohto obdobia výrobca priamo komunikoval s dotknutými stranami, ktoré mali podniknúť potrebné kroky na zmiernenie situácie. Počas tohto obdobia v Estónsku pripravili niekoľko opatrení a revokovali dotknuté certifikáty, čím sa potenciálne minimalizovali škody. Avšak na Slovensku nebola platnosť certifikátov zrušená ani niekoľko dní po zverejnení a situácia bola zľahčovaná tým, že sa jedná iba o teoretickú hrozbu, čím sa potenciálne otvárali možnosti pre škodlivých činiteľov¹⁴.

Na tejto skúsenosti je možné ilustrovať, že Slovensko má ešte čo zlepšovať. Rýchlosť reakcie na krízovú situáciu, zlepšenie komunikácie voči verejnosti, ako aj predstavenie krokov pre zmiernenie situácie boli v tomto prípade nedostatočné. Ak by bola podobná stratégia použitá v prípade veľkého kybernetického útoku, škody by mohli byť omnoho vyššie. Je potrebné teda zlepšiť reaktivitu v takýchto situáciách, o probléme korektne a otvorene komunikovať s verejnosťou, celú situáciu dôkladne preskúmať a prijať čo najlepšie opatrenia pre minimalizovanie situácie. V konečnom dôsledku majú tieto hrozby dopad nie len na štát, ale aj priamo na občanov.

Lepší pohľad na celú situáciu poskytnú tzv. GCI – Global Cybersecurity Index, ktorý pravidelne hodnotí úroveň kybernetickej bezpečnosti v štátoch po celom svete. V ostatnej dobe však pri hodnotení zvýšili svoje kritéria, teda ich hodnotenia sú detailnejšie a presnejšie. Hodnotí sa 5 kategórií: právne normy, technické zabezpečenie, organizačné zabezpečenie, budovanie kapacít a spolupráca. V poslednom hodnotení, ktoré prebehlo ešte v roku 2014 sa Slovensko umiestnilo na úctyhodnom 25. mieste. V novom kole hodnotení z roku 2017, sa v hodnotení výrazne prepadlo a dnes mu patrí 81. miesto, pričom nás za sebou zanechali aj naše susedné krajiny (Maďarsko – 51, Česká Republika – 35, Poľsko – 33). Tento prepad je veľmi výrazný a mal by slúžiť ako výstraha a impulz, ktorý by inicioval ďalší progres.

¹⁴Peterka J., 2017, Zraniteľnosť ROCA: čo sa deje se slovenskými a estónskymi e-občankami?, Lupa – server o českém internetu. Dostupné online: <https://www.lupa.cz/clanky/zranitelnost-roca-co-se-deje-se-slovenskymi-a-estonskymi-e-obcankami/>

ZÁVER

Zdá sa, že súčasná situácia na Slovensku nie je veľmi priaznivá. Globálne trendy naznačujú negatívny vývoj a ukazujú nám, že kybernetické hrozby stále nedosiali svoj vrchol, práve naopak. Počet útokov plynúcich z kybernetického priestoru sa bude aj naďalej navyšovať a spolu s digitalizáciou budú mať výrazné dopady na funkcie spoločnosti.

Napriek tomu, že Slovensko prijalo strategické dokumenty, ktoré potvrdzujú záujem o oblasť kybernetickej bezpečnosti, sa zdá, že v porovnaní s globálnou situáciou sme zaspali a máme čo doháňať. Jedným z kritických faktorov je prijatie nového zákona o kybernetickej bezpečnosti a implementácia európskych smerníc, ktoré poskytnú legislatívny rámec pre implementáciu nových opatrení a v ideálnom prípade budú obsahovať aj nástroje, ktorými je možné motivovať súkromné spoločnosti, ako aj verejnú spoločnosť k zodpovednému prístupu ku kybernetickej bezpečnosti. V týchto prípadoch sa totižto jedná o bezpečnosť všetkých a vyžaduje si zapojenie všetkých členov spoločnosti.

VI. EXTRÉMIZMUS V EURÓPE A NA SLOVENSKU

MÁRIO NICOLINI

Sloboda nieje zadarmo. Ako Slováci sme sa túto lekciu naučili v priebehu našich dejín mnohokrát. Veľká politika sa zriedka robila v Bratislave, oveľa častejšie v Budapešti, Viedni, Prahe a Moskve. Napriek tomu my Slováci, v rámci možností daných mininárodou v regióne zmietanom záujmami veľmocí, máme zopár skvelých príbehov. Nie sú to príbehy vojenských víťazstiev. Sú to príbehy politických úspechov, na ktorých sme mali aktívny podiel a na ktorých dnes existuje široký spoločenský konsenzus.

Prvým je **Slovenské národné povstanie**. Slovensko sa práve vďaka SNP stalo politickou aj vojenskou súčasťou celoeurópskeho boja proti nacizmu, čo uľahčilo obnovenie demokratického Československa po vojne. Druhým je podiel na páde komunistickej diktatúry v **Novembri 1989**. Koordinačný výbor Verejnosti proti násiliu vydal pozoruhodné programové vyhlásenie, ktorého podstatné časti sú stále aktuálne. Kľúčovým politickým momentom bol princíp občana: „Zoberme ako občania svoje záležitosti do vlastných rúk!“

Sen o „návrate do Európy“, ktorý spustil Annus Mirabilis 1989, Slovákov dokázal nakopnúť. Úžasný príbeh transformácie od komunistickej totality k slobode, demokracii a trhovej ekonomike sa však na Slovensku reálne začína až **porážkou Vladimíra Mečiara v roku 1998**. Vďaka vzopatiu občianskej spoločnosti, politickej opozície a nezávislých médií sa podarilo od moci odstaviť nedemokratický režim, naštartovať reformy, oživiť ekonomiku a dobehnúť zaostávanie v integrácii do NATO a Európskej únie.

Ťažko poprieť, že v horizonte stáročí letí Slovensko pozitívnou trajektóriou. Dejinné skúsenosti nás civilizačne zaraďujú na Západ¹⁵. Prežili sme ako národ vo väčších celkoch, a nielen to. Máme veľké momenty a máme svojich hrdinov¹⁶.

Časť Slovákov sa z histórie nepoučila. V ostatných rokoch sa rozmnožili politické sily, ktoré popierajú hodnoty slobody, demokracie, ľudskej dôstojnosti a často aj trhovej ekonomiky.

¹⁵Ján Farkaš: „Prečo sme Západ“ na *Sebavedome.sk*, <http://sebavedome.sk/preco-sme-zapad/>

¹⁶Mário Nicolini: „Hrdinovia Slovenska“ na *Sebavedome.sk*, <http://sebavedome.sk/hrdinovia-slovenska/>

Referencie a inšpiráciu hľadajú v problematických momentoch našich dejín. Hrdinami ich príbehu Slovenska nie sú Štefánik, Masaryk, Dubček, Havel, osobnosti Novembra alebo reformátori integračného procesu do Európskej únie a NATO, ale skôr Tiso, Mach, Mečiar a tí, ktorí v Novembri 1989 zostali doma.

V našom texte budeme používať pojmy **populizmus**, krajná pravica a extrémizmus. Keď sú ako dnes pojmy sporné a strácajú hodnotu v dôsledku polarizovanej diskusie, je vhodné siahnuť po praktickej definícii. Zodpovedný politik na rozdiel od populistu¹⁷ neháďže vinu za problémy Slovákov na niekoho iného, povzbudzuje ľudí, nestraší ich, hľadá dohodu, nie konflikty, pripúšťa svoju nevedomosť i nejednoznačnosť sveta a vie si priznať chybu a ospravedlniť sa. Základnou črtou spájajúcou moderných populistov je rozdeľovanie spoločnosti na zlú elitu a dobrý ľud. Populista sa pritom stavia do polohy obhajcu záujmov ľudí či národa proti neschopnej elite, ktorá je odtrhnutá od reality a sleduje len vlastné záujmy.

Krajnú pravicu, ktorú dnes nájdeme po celej Európe vrátane Európskeho parlamentu, charakterizuje¹⁸ :

- viera v potrebu silného, autoritatívneho štátu obmedzujúceho práva jednotlivcov
- nacionalizmus
- xenofóbia (strach z nepoznaného).

Pravicový extrémizmus pridáva k uvedeným črtám krajnej pravice:

- odmietanie demokratických zásad (vláda ľudu a vláda väčšiny)
- rasizmus.

Politický extrémizmus sa prejavuje na oboch koncoch pravo-ľavého spektra. Je namierený antisystémovo, teda proti hodnotám a inštitúciám liberálnej demokracie a trhovej ekonomiky (kapitalizmu). Ľavicový aj pravicový extrémizmus preto predstavujú rovnako vážnu hrozbu pre slobodnú spoločnosť.

¹⁷Denník N: mesačník „Kritické myslenie“, <https://a-static.projektn.sk/2017/11/casopis-kriticke-myslenie-low.pdf>

¹⁸Inštitút pre medzikultúrny dialóg: „Rodičov a učiteľov sprievodca pravicovým extrémizmom“, <http://www.ipmd.sk/wp-content/uploads/2015/06/sprievodca-pravicovym-extremizmom.pdf>

Totalitné režimy z európskej histórie 20. storočia by mali každého vyliečiť z ilúzie o tom, že aplikácia myšlienok fašizmu (pravice) aj komunizmu (ľavice) povedie k lepšej spoločnosti, akú obidve ideológie sľubujú. Keďže zásadným problémom dnešného demokratického Západu sú pravicové ideológie fašizmu a nacizmu, zameriavame náš text práve na ne.

Po tom, čo sa vodca ĽSNS Marián Kotleba stal županom v Banskobystrickom samosprávnom kraji (2013) a následne sa jeho strana dostala aj do Národnej rady SR (2016), má Slovensko problém s krajnou pravickou priamo v politickom mainstreame. Problém je o to vypuklejší, že v ostatných parlamentných voľbách sa posilnilo aj zastúpenie iných subjektov s radikálnou populistickou rétorikou. Na migračnú krízu v Európe zareagovali nielen populisticky orientovaní slovenskí politici, ale aj väčšina politického spektra, počínajúc premiérom Robertom Ficom, apelovaním na konzervatívne nálady spoločnosti. Výsledkom je vyostrenie latentného strachu z cudzincov a menšín, polarizácia spoločnosti, pokles politickej kultúry a zníženie prahu citlivosti na prejavy neznášanlivosti. Udalosti z rokov 2015-2016 v kombinácii s dlhodobou nespokojnosťou s fungovaním vlády a politiky vo všeobecnosti, nástupom sociálnych sietí, ale aj hlbšou krízou morálky a identity vytvorili v našej spoločnosti živnú pôdu pre nárast protestných, radikálnych a extrémistických postojov.

Dnešný extrémista, ktorého zaujíma uchopenie moci a zmena režimu, už nepoužíva symboliku, ktorá charakterizovala skinheadov v 90-tych rokoch. Naopak, diskurz vedie v rámci alebo na hrane zákonom dovolených a politicky korektných obmedzení. Namiesto exotických symbolov (indická svastika, pohanské runy) volí tradičné, všeobecne akceptované symboly. Všimnime si využitie dvojkríža v logu ĽSNS, časté používanie slovenskej vlajky, heslo „Za Boha a za národ“, názov prokotlebovského konšpiračného webu „Hlavné správy“, označovanie demokratov za extrémistov, alebo obviňovanie ústavných činiteľov z vlastizrady.

Na ceste k moci môže ísť extrémista dvoma smermi – chopiť sa jej násilím, alebo kráčať k nej demokratickou cestou s využitím hybridnej stratégie, ktorá kombináciou rôznych prostriedkov rozleptáva schopnosť štátu rozoznať nebezpečenstvo a brániť demokratické zriadenie.

Antisystémový hráč potrebuje dospieť do bodu, kedy sa fatálne oslabená inštitucionálna štruktúra demokracie zrúti ako domček z karát presne namiereným úderom v kritickej chvíli. Sledujme napríklad snahy pravicových extrémistov o infiltráciu bezpečnostných zložiek alebo ich príklon k nedemokratickému Rusku, od ktorého čerpajú podporu. Už čínsky stratég Sun'c pochopil, že najlepším víťazstvom je porážka protivníka bez boja.

Samozrejme, nie každý populista je extrémistom. Možno však tvrdiť, že v honbe za voličskými hlasmi je väčšina extrémistov aj krajných pravičiarov populistami. Spoľahlivo ich rozoznáte nie podľa symboliky, ale podľa rétoriky. Tu je výber tvrdení, ktoré tvoria základ argumentačnej výbavy dnešného populistu:

- Západná Európa je ekonomicky na úpadku, plná kriminálnych živlov, skorumpovaná, nedemokratická, nestabilná a rozpadáva sa.
- Systém je zlý, produkuje jedno zlyhanie za druhým.
- Vládnu stále tí istí ľudia.
- Globalizácia ožobračuje ľudí.
- Voľte zmenu, my to tu dáme do poriadku.
- Menšiny majú nezaslúžené privilégiá, parazitujú na spoločnosti.
- Demokracia je neefektívna a zložitá, nemá silných lídrov.
- Cudzie nechceme, svoje si nedáme!
- Médiá sú zaujaté.

Mnoho z týchto tvrdení má v sebe zrno pravdy. Koniec-koncov, populista je majstrom v pomenúvaní problémov. Cieľom tejto politickej technológie však nie je riešiť problémy, ale navodiť falošný pocit krízy, zlyhania a ohrozenia, ktoré oprávnia zmenu režimu z demokratického na autoritársky. Zrno pravdy preto nestačí rovnako, ako nestačí zrno riešenia, či už v podobe statusu na Facebooku alebo jednostranového politického programu. Demokratická spoločnosť potrebuje celú pravdu a plnohodnotné riešenia.

V konečnom dôsledku preto populistická rétorika neprináša pravdu, ale na mýtoch založenú propagandu. Ignoruje základné fakty, že západné liberálne demokracie dlhodobo vedú v rebríčkoch prosperity, kvality života, rovnosti príjmov, kvality vzdelania či životného štastia. Chceš poznať fakty a štatistiky? Odpovede na mýty šírené populistami prináša napríklad seriál článkov na portáli Antipropaganda.sk alebo projekt Slovensko2044.sk. Ak chceš nechať zaznieť svoj hlas a prispieť k pozitívnemu príbehu Slovenska, nájdeš svoj priestor na portáli Sebavedome.sk projektu Sebavedomé Slovensko.

Liberálna demokracia je najlepším z možných politických usporiadaní, garantujúcim účasť občanov na správe vecí verejných a celkový rozvoj ľudstva. Demokracia je základným ľudským právom a prirodzenou ašpiráciou všetkých národov. Liberálna demokracia je jediným politickým režimom, ktorý komplexne garantuje politické práva a občianske slobody a právo zúčastňovať sa rozhodovania. Preto je demokratický spôsob vládnutia dobrom samým osebe: nie je prostriedkom, ale cieľom.

Časť ľudí o tomto nepresvedčíte. Nepohnú nimi racionálne argumenty, ani hrôza totalitných režimov v minulosti, ani označovanie kotlebovcov za fašistov. To, čo môže zmeniť konanie tvrdého jadra, by mohli byť množiace sa dôkazy o tom, ako nekompetentne, falošne a skorumpovane vedenie takejto strany nakladá s dôverou svojich voličov a financiami, ktoré jej boli zverené na úrovni župy alebo parlamentu.

Riešením na dnešné problémy nebudú populistické heslá. Ťažko sa hľadá dôkaz o tom, že by populistí čokoľvek skutočne vyriešili alebo úspešne viedli štáty k prosperite. Tam, kde sa dostanú k moci (Hugo Chávez, Vladimír Putin, Viktor Orbán, Donald Trump), často len pokračujú v predvolebných sľuboch a PR kampaňami kryjú vlastné neúspechy. Riešením bude vybudovanie odolnosti proti vírusu extrémizmu podobne, ako sa ľudské telo s veľkou časťou chorôb dokáže vyrovnáť silným imunitným systémom. Radikalizmus a extrémizmus bude potrebné vytlačiť tam, kam v zdravej spoločnosti patria – teda na okraj. Nesmieme zabúdať, že väčšinu voličov antisystémových strán tvoria protestné hlasy, a nie hlasy presvedčených extrémistov.

Nevyhnutnou podmienkou bude obnova zodpovednej politiky a zodpovedného občianstva. Demokratické sily potrebujú nájsť spoločnú reč na zásadných problémoch pre Slovensko. Nemali by medzi nimi chýbať korupcia, školstvo, justícia, zdravotníctvo, sociálna nerovnosť a chudoba, dezinformácie, bezpečnosť a obrana. Do týchto strategických sektorov by mali verejní činitelia investovať rozhodujúcu časť svojho politického kapitálu. Spoločnosť by mala prijať, že prístupy k riešeniu týchto problémov sa v rámci demokratického systému budú líšiť v závislosti od politickej orientácie strán, ktoré sú práve pri moci.

Aktéri občianskej spoločnosti, od jednotlivca cez nezávislé médiá až po mimovládne organizácie, majú nezastupiteľnú úlohu. Úlohou aktérov občianskej spoločnosti by malo byť prispievať k tvorbe politických riešení, dohliadať na výkon moci a dopĺňať verejné inštitúcie množstvom rôznorodých aktivít v službe občanom.

Na medzinárodnom poli musí Slovensko podporovať kroky k obnoveniu dôvery v inštitúcie – Európsku úniu a Severoatlantickú alianciu, ktoré nám garantujú bezpečnosť a rozvoj a zároveň stelesňujú stáročiami preverené ukotvenie Slovenska v západnej civilizácii¹⁹.

Chceš poznať naše odporúčania?

- Never všetkému, čo čítaš na internete.
- Vyberaj si dôveryhodné zdroje.
- Mysli kriticky.
- Pýtaj sa a diskutuj.
- Počúvaj svoje svedomie: neboj sa pomenovať zlo ani vtedy, keď sú všetci ticho.
- Pamätaj, že rýchle riešenia neexistujú.
- Nevoľ tváre, ale programy.
- Angažuj sa = zanechaj stopu!

Každý z nás môže prispieť k tomu, aby bolo Slovensko lepším miestom pre život. Nečakajme na politiku, autority či nadriadených! Učiteľia môžu podporiť zmenu vzdelávania zdola – orientujúc mládež na živú diskusiu, kritické myslenie, mediálnu gramotnosť a výchovu k hodnotám.

¹⁹Ján Farkaš: „Prečo sme Západ“ na [Sebavedome.sk](http://sebavedome.sk),
<http://sebavedome.sk/preco-sme-zapad/>

Každá učiteľka a učiteľ vie využívať, vytvárať a zdieľať moderné učebné texty. Každý z nás sa vie zapojiť do internetových diskusií. Aktivizmus na sociálnych sieťach je prejavom zdravého vlastenectva, zodpovednosti k spoločnosti, s ktorou zdieľame túto krajinu. Spomedzi viacerých krokov, ako zlepšiť spoločnosť a opraviť internety²⁰ odporúčame zapojiť sa do Facebookovej komunity #somtu, ktorá prispieva k zlepšeniu celkovej atmosféry online. Študenti, máte pri škole časopis, športový klub, spevácky zbor, asociáciu študentov, mimovládnu organizáciu či charitatívny projekt? Hor' sa do toho!

Odpoveďou na krízu demokracie nie je menej, ale viac demokracie. Odpoveďou nie je ani vláda tvrdej ruky ani viac priamej demokracie, ako sa nám snažia nahovoriť tí, ktorí sú nespokojní so systémom. Slobodná spoločnosť potrebuje v prvom rade silné inštitúcie a aktívnych občanov. Obrátenou stranou slobody je zodpovednosť. Teraz je to na nás všetkých.

²⁰Tomáš Kriššák: „7 krokov, ako zlepšiť spoločnosť a opraviť internety“ na [Sebavedome.sk](http://sebavedome.sk), <http://sebavedome.sk/7krokov/>

VII. DÔVODY POSILŇOVANIA KOLEKTÍVNEJ OBRANY A ROZMIESTNENIE JEDNOTIEK NA VÝCHODE ALIANCIE

JURAJ KRÚPA

Konflikt na Ukrajine a nezákonné obsadenie Krymu prinieslo so sebou zásadné zmeny v bezpečnostnom prostredí Euro-Atlantického priestoru a prispel k otvorenému vyhroteniu vzťahov medzi Západom a Ruskom. Prvý krát od konca druhej svetovej vojny v Európe došlo k obsadeniu časti územia krajiny cudzou mocnosťou vojenskou cestou. Konflikt na Ukrajine je vyústením postupne narastajúcich problémov a odlišné vnímanie sveta medzi Ruskom a Západom (odlišného pohľadu na vnímanie strategickej rovnováhy). Pôvod odlišného vnímania sveta medzi Ruskom a Západom možno vidieť práve v rozpade Sovietskeho zväzu a vnímaní Ruska ako mocnosti, ktorá postupne stratila svoje miesto svetovej mocnosti a snaží sa ho znova nadobudnúť. Aj keď Západ začal vnímať zhoršujúce sa vzájomné vzťahy až v roku 2012 a teda po opätovnom nastúpení Putina do funkcie prezidenta Ruskej federácie, problém medzi Ruskom a Západom siaha hlboko do vnímania a videnia Ruska samotnými Rusmi ako svetovej mocnosti, ktoré má podľa nich prirodzené právo ovládať určitý geografický priestor, ktorý si samo zafinuje.

ZÁPAD VS. VÝCHOD

Čiže dnešná kríza jasne znázorňuje rozdiel vo vnímaní a videní Európskej bezpečnosti a jej usporiadania medzi Západom a Ruskom. Západné krajiny vnímajú Európu ako celok, ktorý je slobodný a žije v mieri. Moskva vníma Európu stále rozdrobenú so sférami rôznych vplyvov (a pod ochranou USA), kde naďalej prebieha konflikt. Kde západné mocnosti vnímajú politiku postupného rozširovania a prijímania nových členov do NATO a EÚ (open door policy) ako prostriedok stabilizácie Európskeho kontinentu, Moskva vníma túto politiku ako rozširovanie ohrozujúce ruské záujmy, a teda aj stabilitu v Európe. Tam, kde v minulosti západné mocnosti mali záujem na spolupráci s Moskvou (boj proti terorizmu, nešírenie zbraní hromadného ničenia, odzbrojovanie v Európe, protiraketová obrana ako ochrana pred nebezpečnými štátmi vyvíjajúcimi strategické raketové systémy schopné niesť chemické, biologické alebo jadrové hlavice), v týchto oblastiach sa práve Rusko cíti ohrozené, a teda aj izolované.

Takéto zásadné rozdiely vnímania stability a bezpečnosti v Európe jasne reflektujú vnímanie Moskvy, ktorá delí Európu na dve časti. Prvá patrí do širšej sféry v rámci Organizácie pre bezpečnosť a spoluprácu v Európe (OBSE), kde dohody majú charakter politických záväzkov a teda sú ľahšie korigovateľné, eventuálne porušované podľa potreby a na blok v rámci NATO a EÚ, v ktorých sú dohody právne záväzné. Zároveň Moskva sa snaží presvedčiť verejnosť, že aktuálna euroatlantická bezpečnostná štruktúra nie je schopná čeliť novým hrozbám a riešiť konflikty ako je napr. zmrazený konflikt v Moldavsku (ktorý Rusko zámerne udržiava a tým aj posilňuje svoju sféru vplyvu v krajine).

Konflikt na Ukrajine je v podstate pokračovanie dlhotrvajúcich problémov a nedôvery medzi Ruskom a Západom. Aj keby sa podarilo tento problém vyriešiť, veľa nedoriešených problémov a nedôvera budú pretrvávať. Je faktom, že vzájomná nedôvera sú umocňované postojom oboch strán ku konfliktu na Ukrajine, kde sa oficiálne obe strany obviňujú z podpory pretrvávania tohto konfliktu.

Ak sa teda nedá vylúčiť zhoršenie situácie na Ukrajine s priamym následkom vyostrovania vzťahov medzi Západom a Ruskom tak je prirodzené, že krajiny hlavne na východe EÚ a NATO majú obavy z ďalšej destabilizácie bezpečnosti v Európe. Rusko s jeho agresívnejším správaním a zasahovaním do vnútorných záležitostí iných krajín je dôvodom, prečo sa pristúpilo v Aliancii k posilneniu obrany svojich menších spojencov na východe. Výsledkom je tzv. predsunutá prítomnosť jednotiek NATO v Pobaltí a v Poľsku, ktorej zámerom je odstránenie potenciálneho protivníka od destabilizácie spojencov a možného konfliktu a s tým súvisiace zvýšenie odolnosti spojencov na východe Aliancie.

Obavy z ohrozenia architektúry euroatlantickej bezpečnosti sú oprávnené, keďže Moskva sa niekoľkokrát oficiálne vyjadrila proti opodstatnenosti NATO s cieľom potláčať Alianciu ako najväčšieho konkurenta presadzovania zahraničných a bezpečnostno-politických záujmov Ruska. Zároveň opatrenia prijaté na posilnenie obranyschopnosti svojich spojencov na východe Aliancie sú zamerané najmä na odvrátenie konvenčnej hrozby, ale majú tiež limitované schopnosti komplexne brániť spojencov proti novým výzvam a hrozbám, ako sú napr. hybridné hrozby,

ktoré pozostávajú zo značnej časti z civilných aspektov, ako je dezinformačná kampaň s cieľom destabilizácie spoločnosti. Preto je potrebné sa na tieto hrozby zamerať aj v spolupráci s EÚ, ktorá disponuje vhodnejšími prostriedkami proti ekonomickej a sociálnej destabilizácii.

KROK ZA KROKOM

Prvé zmeny v stratégii NATO voči agresívnejšiemu správaniu Ruska sa začali schvaľovaním opatrení a iniciatív na summite NATO vo Walese v roku 2014. Summit vo Walese bol začiatkom opatrení smerujúcich ku skvalitneniu kolektívnej obrany Aliancie. Výdavky na obranu sa opäť stali prioritnou agendou. Spojenci si uvedomili, že zníženie výdavkov na obranu v poslednom desaťročí viedlo k strate viacerých spôsobilostí potrebných na čelenie novým výzvam z Ruska, ale tiež aj z Juhu. Bolo potrebné opätovne sa zamerať na kolektívnu obranu. Hlavným bodom summitu, bolo predstavenie Skupiny veľmi vysokej pripravenosti (VJTF – Very High Readiness Joint Task Force/sily veľmi rýchleho nasadenia), s počtom približne 5000 vojakov.

NATO a jeho spojenci čoskoro pochopili, že je potrebné urobiť viac pre splnenie výziev, ktorým čelí. Počas Varšavského summitu, NATO odsúhlasilo mnoho dôležitých dokumentov a iniciatív, ktoré ovplyvnili Adaptáciu Aliancie. Lepšie využilo príležitosť prijať ťažké rozhodnutia a poskytnúť svojim členom lepšiu bezpečnosť. Zameralo sa na tradičnú územnú obranu a schvaľovanie potrebných adaptačných opatrení, z ktorých najdôležitejšia je implementácia Akčného plánu pripravenosti, Programu zastrašovania a obrany – schválením vyslania jednotiek do Pobaltia a Poľska (tzv. Predsunutá prítomnosť NATO) v počte 4000 vojakov, Stratégie NATO v boji proti hybridnej vojne, Závazok kybernetickej obrany a uznanie Kybernetickej domény ako 5. vojenskej oblasti, nové Politické smernice 2015 a ďalšie. Stratégia NATO zameraná na boj s Hybridnou vojnou spolu so Závazkom kybernetickej obrany, poskytla vynikajúcu príležitosť na zlepšenie spolupráce v oblasti bezpečnosti a obrany s EÚ. Ďalšou dôležitou témou ostal Závazok investícií v obrane, pričom skoro všetci spojenci potvrdili zvýšenie financií na obranu do roku 2024 na 2% HDP.

Schválenie predsunutej prítomnosti v Pobaltskom regióne a Poľsku spolu s prispôsobenou ďalšou prítomnosťou v čiernom mori, sú najdôležitejšie rozhodnutia, ktoré Aliancia prijala od konca studenej vojny. Od apríla 2017 sú plne funkčné 4 bojové skupiny veľkosti práporov (okolo 1000 vojakov) na rotačnom princípe (každých 6 mesiacov dochádza k výmene práporov), ktoré sú rozmiestnené nasledovne pod velením tzv. rámcových krajín.

Spojené Kráľovstvo v Estónsku, Kanada v Lotyšsku, Nemecko v Litve a Spojené štáty v Poľsku. Tieto bojové skupiny poskytujú preventívne opatrenia v rôznych scenároch, ktoré by mohli v daných regiónoch vzniknúť, ako napríklad hybridné hrozby a taktiež majú za úlohu pôsobiť ako tzv. spúšťač kolektívnej obrany a ako okamžitá reakcia NATO na potenciálnu agresiu. Mnohonárodnostné zloženie bojových skupín posilňuje ich zastrešujúci účinok. V prípade ruskej invázie by boli obeť z viacerých členských štátov NATO, čo by urýchlilo jednotnú reakciu Aliancie. Takéto nadnárodné formácie sa používali aj počas Studenej vojny ako prejav solidarity, napríklad v západnom Berlíne. V prípade invázie sa považujú za spúšťač plnohodnotného konfliktu s agresorom.

Dosiahnutie predsunutej prítomnosti na základe striedania v Pobaltí bolo dlhým procesom, ktorý po schválení Akčného plánu pripravenosti (RAP – Readiness Action Plan) bol ďalším míľnikom v posilňovaní odstrašovania a obrany NATO. RAP je založený na pláne nasadenia VJTF po rozhodnutí Severoatlantickej rady, v prípade ruskej vojenskej akcie a spolieha sa na predpoklad, že Rusko sa zdrží akejkoľvek akcie proti tomuto nasadeniu a nepoužije svoje raketové systémy na prerušenie nasadenia týchto síl. Dokonca aj keby VJTF dosiahla požadované miesto určenia, bude potrebovať čas sa pripraviť na nasadenie a zladíť sa s miestnymi obrannými silami. V prípade prebiehajúceho konfliktu by to však už bolo neskoro.

Ďalším problémom bola určitá neochota niektorých spojencov prijímať rozhodnutia, ktoré by podľa ich názoru situáciu zhoršili. Úsilie o pokračovanie v konštruktívnom dialógu, ako súčasť dvojitého prístupu, a teda pokračovanie dialógu s Ruskom, by mohlo viesť k predĺžovaniu akéhokoľvek rozhodnutia o vojenskej akcii proti Moskve v prípade takéhoto scenáru.

Ďalšou hlavnou prekážkou bol Ruský zakladajúci akt z roku 1997, ktorý je vlastne skôr politickou dohodou ako právne záväzným aktom, ktorý limituje trvalé umiestňovanie významných bojových síl NATO na východe. Ale po 20 rokoch sa zdá, že toho, koho dohoda vôbec neobmedzuje, je Rusko, ktoré realizuje veľké cvičenia na hraniciach s Alianciou. Niektorí Spojenci NATO sú však plne odhodlaní zachovať zakladajúceho aktu. Hlavným argumentom pre splnenie ustanovení zakladajúceho aktu je neposkytovanie argumentov Rusku, ktoré by vykreslili NATO ako hlavného agresora v regióne.

Tento argument však nefunguje dobre, pretože Rusko používa všetky spôsoby hrozieb a ovplyvňovania, vrátane dezinformácií. Ďalšou otázkou je trvalá rotácia vojsk v oblasti, ktorá by mohla byť príliš nákladná v porovnaní s trvalým umiestnením. Mali by sa uskutočniť podstatné diskusie o platnosti zakladajúceho aktu a jeho ustanoveniach, pre zabezpečenie efektívnejšej bezpečnosti pre východných spojencov.

Taktiež je potrebné upozorniť, že reakcia Ruska na opatrenia NATO a EÚ využíva Moskva ako argument opodstatnenosti posilňovania a budovania svojich spôsobilostí a navyšovania vojsk na hranici s NATO s odôvodnením, že veď je to práve NATO, ktoré rozmiestnilo svoje vojská na hranici s Ruskom. Rusko využíva rozmiestnenie 4000 vojakov Aliancie na hranici s dĺžkou niekoľko stoviek kilometrov ako hrozbu, neberúc do úvahy vojenskú logiku, že v prípade hrozby je potrebné sily sústrediť a nie ich rozptyľovať na stovky kilometrov. Taktiež Rusko ignoruje fakt, že vďaka jeho agresívnejšiemu správaniu krajiny začali opätovne vyzbrojovať a to nielen v rámci Aliancie. Napr. neutrálne krajiny ako Švédsko a Fínsko zvýšili svoje výdavky na obranu a dokonca sa v zákulisí vedie politická debata o možnom vstupe týchto krajín do NATO. Rusko naopak toto vníma ako hrozbu ignorujúc dôvody konania týchto krajín.

PESIMISTICKÉ VYHLIADKY

V blízkej budúcnosti sa dá očakávať, že Rusko bude naďalej pokračovať vo svojom úsilí destabilizovať krajiny EÚ a NATO so snahou zmeniť architektúru európskej bezpečnosti hľadajúc podporu pre takéto zmeny práve v zmene vnímania reality samotnej EÚ eventuálne NATO v rámci populácie Európy. Taktiež bude Moskva naďalej budovať svoje vojská na hranici s NATO a EÚ, vytvárať tak nátlak na členské krajiny aj ignorovaním dohody o konvenčných zbraniach a rozmiestňovaním striel stredného doletu s možným použitím jadrových hlavíc. Moskva bude naďalej pokračovať v cvičeniach s veľkým počtom vojakov, ktoré nebudú dopredu ohlásené a konajú sa pravidelne na hranici s NATO a EÚ. To vedie k špirále zvyšovania hrozby možného nedorozumenia a následného konfliktu a teda k pokračovaniu prehĺbovania vzájomnej nedôvery.

Rusko už nie je to, čo bývalý Sovietsky zväz a taktiež aktuálne prebiehajúce napätie nie je novou „Studenou vojnou“ aj keď Rusko vníma historický vývoj po Studenej vojne diametrálne odlišne ako zvyšok sveta. Pretrvávajúce zásadné rozdiely a názory na budúcnosť Európy a jej bezpečnosť medzi Západom a Ruskom sú dôvodom, prečo sa Rusko stalo nedôveryhodným partner a zároveň je taktiež jedným z dôvodov, prečo sa Európa rozhodla posilniť svoju obranu.

VIII. OPERÁCIE MEDZINÁRODNÉHO KRÍZOVÉHO MANAŽMENTU EURÓPSKEJ ÚNIE A NATO

MONIKA MASARIKOVÁ

Štáty a medzinárodné organizácie majú pri presadzovaní svojich záujmov, ale aj pri riešení problémov a konfliktov k dispozícii viaceré nástroje. Pri riešení konfliktov, osobitne tých, ktoré prerastú zo slovnej a politickej konfrontácie do priamej, často vojenskej, sú často využívané civilné a vojenské nástroje, vrátane použitia ozbrojených síl. Na základe použitých nástrojov sa následne aj rozdeľujú operácie podľa svojej povahy alebo cieľa, ktorý má takáto operácia dosiahnuť. Asi najpresnejšie rozdelenie jednotlivých misií a operácií vypracovala Organizácia spojených národov. Tá operácie a misie rozdeľuje nasledovne:

Operácie na podporu mieru – tieto operácie sa uskutočňujú so súhlasom štátov, na území ktorých sa nachádzajú. Hlavným cieľom takýchto operácií je monitorovať, napomáhať napĺňaniu a implementovať mierové dohody.

Operácie na vynútenie mieru – tieto operácie sa uskutočňujú na základe rozhodnutia Bezpečnostnej rady OSN a nemusia mať súhlas strán, ktorých sa týkajú. Takéto operácie sa vykonávajú najmä vtedy, ak nie je možné dosiahnuť dohodu znepriatelených strán a dochádza k ohrozeniu mieru a bezpečnosti vo svete. Hlavným cieľom takýchto operácií je nastoliť mier a splniť úlohy, ktoré si (spravidla BR OSN) stanovila.

Operácie na prevenciu konfliktu – podobne ako operácie na podporu mieru, aj tieto operácie sa uskutočňujú so súhlasom dotknutých štátov. Tieto sú však, na rozdiel od predchádzajúcich, vykonávané ešte predtým, ako konflikt vypukne. Aktivít v ich rámci môže byť veľmi veľa – diplomatické vyjednávania, preventívne rozmiestnenie síl, misie na zisťovanie skutočného stavu, konzultácie, inšpekcie, varovania, či monitorovanie situácie. NATO osobitne v týchto operáciách vyhľadáva spoluprácu a snaží sa ju rozvíjať s inými aktérmi.

Zmierovanie – v anglickom origináli (peace-making) sa často tieto operácie zamieňajú za vynucovanie mieru. Uzmierovanie však zahŕňa sprostredkovanie, diplomatické vyjednávanie, dobré služby, niekedy až vyvíjanie nátlaku.

Operácie na budovanie mieru – budovanie mieru zahŕňa najmä podporu politických, ekonomických, sociálnych a vojenských krokov, ktorých cieľom je obnova krajiny, alebo politické urovnanie konfliktu, či riešenie jeho príčin. Aktivity môžu tiež zahŕňať konsolidáciu mieru, budovanie dôvery alebo podporu ekonomickej obnovy.

Humanitárne operácie – cieľom týchto operácií je napríklad zmiernenie ľudského utrpenia a pomoc ľuďom v núdzi, najmä v dôsledku humanitárnych, technologických alebo prírodných katastrof (napríklad pomoc NATO Pakistanu v roku 2005 po ničivom zemetrasení, Ukrajine či Čiernej Hore po povodniach a pod.).

OPERÁCIE A MISIE NATO

Operácie sú jednou z hlavných troch úloh Aliancie. Môžu zahŕňať použitie vojenskej sily, nevojenských prostriedkov, alebo ich kombináciu na to, aby odvrátili ohrozenie bezpečnosti členských štátov. NATO rovnako pomáha ostatným organizáciám pri realizácii alebo organizácii ich operácií. Úlohy NATO sú tak široké, že môžu zahŕňať aj ochranu obyvateľstva, pomoc pri humanitárnych, technologických alebo prírodných katastrofách, či výcvik personálu. Operácie NATO sú často (a nesprávne) zjednodušene označované ako mierové operácie. Pravdou je, že typov týchto operácií je oveľa viac a každá z nich môže mať iný mandát a ciele.

Rozhodnutie, či NATO uskutoční operáciu podlieha (tak ako takmer všetky rozhodnutia v NATO) súhlasu všetkých členských štátov NATO. Pre každú operáciu je potrebný samostatný a nový súhlas. Čoraz častejšie sa stáva, že súčasťou operácií NATO sú aj štáty, ktoré nie sú členmi NATO – ako napríklad operácia v Líbyi, na ktorej sa podieľalo napríklad Švédsko alebo Spojené arabské emiráty. NATO uskutočňuje operácie od začiatku 90-tych rokov minulého storočia.

Hlavným typom operácie sú operácie kolektívnej obrany NATO – princíp, ktorý je zakotvený v článku 5 Washingtonskej zmluvy, ktorou bolo NATO založené. Článok 5 zjednodušene znamená princíp všetci za jedného, jeden za všetkých – útok na jedného člena NATO je považovaný za útok na všetkých jeho členov. Takáto operácia sa v histórii uskutočnila len jeden raz – 12. septembra 2001, ako reakcia na teroristické útoky v USA zo strany Talibanu, ktorému útočisko poskytoval Afganistan. Spojenci vtedy na požiadanie USA hliadkovali v ich vzdušnom priestore a vyslali námornú operáciu do Stredozemného mora, aby monitorovala možné teroristické aktivity v tejto oblasti.

Sily NATO sú dnes nasadené v Afganistane, Kosove, Stredozemnom mori, spolupracujú s Africkou úniou a poskytujú stráženie vzdušného priestoru svojim členom.

NATO v Afganistane svoju operáciu nazvalo Resolute Support. Táto misia je, na rozdiel od jej predchodkyne (ISAF - 2003 – 2014) nebojová misia. Vznikla v roku 2015 a jej hlavnou úlohou je pomáhať afganským ozbrojeným silám s výcvikom a prípravou. Personál misie pomáha aj s plánovaním, vytváraním programov a rozpočtov pre bezpečnostné sily krajiny. V misii slúži približne 13 000 vojakov, spoločne členov a nečlenov NATO. Misia pôsobí v Afganistane na základe pozvania zo strany Afganskej vlády a má podporu aj Bezpečnostnej rady OSN.

NATO v Kosove pôsobí od roku 1999, kedy Aliancia uskutočnila vojenskú operáciu proti vtedajšej Juhoslovanskej zväzovej republike. Prítomnosť NATO na území Kosova bola schválená Bezpečnostnou radou OSN v roku 1999 (č. 1244/1999). Je to vojenská operácia, ktorej hlavným cieľom je pomoc pri zaisťovaní bezpečnosti a tiež pomoc pri výcviku Kosovských bezpečnostných síl. V minulosti medzi úlohy patrilo napríklad zastavenie bojov a odzbrojenie Kosovskej oslobodzovacej armády a zaisťiť bezpečné prostredie pre ďalší rozvoj provincie. Súčasťou úloh bola tiež humanitárna pomoc.

NATO v Stredozemnom mori pôsobí prostredníctvom svojej operácie Sea Guardian (Strážca mora). Tá má tri hlavné úlohy: monitorovanie situácie, boj proti terorizmu na mori a podpora pre budovanie kapacít. Ak je o to NATO požiadané, môže tiež zaisťovať slobodu navigácie a ochraňovať kritickú infraštruktúru. Zjednodušene povedané – Aliancia sa stará o bezpečnosť v Stredozemnom mori.

Podpora aktivitám Africkej únie sa sústreďí najmä v pomoci operáciám na podporu mieru. Od roku 2007 NATO pomáha Africkej únii v jej misii v Somálsku a to najmä poskytovaním leteckej prepravy pre jej vojakov a tiež ich výcviku.

Monitorovanie a ochrana vzdušného priestoru členských štátov NATO – po nelegálnej anexii Krymu Ruskom a destabilizácii východnej časti Ukrajiny sa spojenci v NATO rozhodli posilniť bezpečnosť spojencov na svojej východnej hranici. Medzi opatreniami je aj monitorovanie a poskytovanie ochrany vzdušného priestoru, najmä proti jeho narušeniu. Tieto misie sú vykonávané na žiadosť dotknutých krajín, ktoré nemajú vlastné letectvo (najmä krajiny v Pobaltí) a kde sú takéto porušenia vzdušného priestoru zo strany Ruska pomerne časté. Okrem toho tieto lietadlá hliadkujú aj v priestore Čierneho mora.

Okrem súčasných operácií bolo NATO angažované v ďalších operáciách, avšak jeho pôsobenie v nich bolo ukončené. Medzi tieto operácie patrili napríklad: protipirátska misia v Adenskom zálive pri africkom pobreží, námorná operácie po teroristických útokoch 11. septembra 2001 (Active Endeavour), vojenská operácia v Afganistane (ISAF, 2003 – 2014), výcviková misia v Iraku (2004 – 2011), vojenská operácia nad Líbyou (2011), pomoc Africkej únii v Darfúre v Sudáne (2005 – 2007), pomoc pri zemetrasení v Pakistane (2005), pomoc po hurikáne Katrina v USA (2005), operácie v Macedónsku na žiadosť macedónskej vlády (2001 – 2003) na stabilizáciu konfliktu a operácie na území Západného Balkánu (1995 – 2004).

OPERÁCIE EURÓPSKEJ ÚNIE

Na rozdiel od NATO, ktoré je svojim charakterom politicko-vojenská organizácia a jej najväčšia časť sa sústreďí práve na oblasť bezpečnosti a vojenské operácie sa od nej istým spôsobom očakávajú, primárnymi cieľmi Európskej únie je predovšetkým posilňovanie jednotného trhu, spoločnej meny a voľného pohybu osôb, tovarov, služieb a kapitálu. Európska únia je aktívna vo všetkých oblastiach ekonomického, sociálneho, či kultúrneho života. Zahraničná politika a na ňu nadväzujúca spoločná bezpečnostná a obranná politika sú teda len menšou časťou aktivít EÚ.

Aj napriek tomu, na rozdiel od ostatných oblastí, je na vyslanie misie alebo operácie potrebný súhlas všetkých členských štátov. Tieto rozhodnutia sa prijímajú počas rokovaní Rady pre zahraničné záležitosti (Foreign Affaires Council – FAC).

V súčasnosti má EÚ 6 vojenských misií a operácií a 10 civilných. V týchto aktivitách slúži viac ako 4000 príslušníkov a pracovníkov. Hlavnými úlohami týchto misií je udržiavanie mieru, predchádzanie konfliktom, posilňovanie medzinárodnej bezpečnosti, podpora právneho štátu, prevencia a boj proti obchodu s ľuďmi a boj proti pirátstvu.

Operácia v Bosne a Hercegovine – (názov Althea, od roku 2004) – jej hlavnou úlohou je udržiavať bezpečnosť a predchádzať situáciám, ktoré by ju mohli ohroziť. Vojaci sú rozmiestnení na viacerých miestach (17 malých tímov) a sú v každodennom kontakte s ľuďmi, ktorí tam žijú. Slovensko je súčasťou tejto operácie.

Námorná operácia v Somálsku – (názov EU NAVFOR SOMALIA, od roku 2012) – jej hlavnou úlohou je boj proti pirátstvu a ochrana lodí, ktoré vezú potravinovú pomoc, alebo sú súčasťou síl Africkej únie, ale tiež monitorovanie rybárskych aktivít pozdĺž somálskeho pobrežia a zaisťovanie bezpečnosti na mori. Celkovo v operácii slúži viac ako 1200 príslušníkov.

Poradenská misia v Iraku – (názov EUAM Iraq, od roku 2017) – misia do Iraku bola vyslaná na požiadanie irackej vlády. Nateraz má mandát na jeden rok. Jej hlavným cieľom je pomoc irackým úradom pri reforme bezpečnostného systému krajiny a pri budovaní jej bezpečnostných inštitúcií. Na misiu bolo vyčlenených 14 miliónov EUR na jeden rok.

Poradenská misia na Ukrajine – (EUAM Ukraine, od roku 2014) – podobne ako v Iraku, aj na Ukrajine je hlavnou úlohou tejto misie pomoc Ukrajine pri budovaní bezpečnostných inštitúcií a celého bezpečnostného systému štátu. V misii slúži viac ako 200 príslušníkov, vrátane Ukrajincov.

Asistenčná misia v Líbyi – (EUBAM Libya, od roku 2013) – jej hlavnou úlohou je pomoc a poradenstvo pri zaisťovaní bezpečnosti líbyjských hraníc. Tieto sú veľmi slabo chránené a prenikajú cez ne tisícky utečencov a migrantov, ale sú tiež miestom, kadiaľ dochádza k pašovaniu zbraní a prechodu teroristov. Jej rozpočet je približne 17 miliónov EUR. Je to civilná misia.

Hraničná asistenčná misia v Moldavsku a na Ukrajine – (EUBAM in Moldova and Ukraine, od roku 2005) – je to civilná misia, ktorej hlavnou úlohou je pomoc pri vytvorení funkčného systému ochrany hraníc týchto dvoch krajín. Misia tiež pomáha v oblasti daní, ciel a obchodu, ktorý cez hranice prechádza a dohliada, aby štandardy, ktoré sa prijímajú, boli v súlade so štandardami EÚ. Na starosti má tiež bezpečnosť na ukrajinsko-moldavskej hranici. Ročný rozpočet je takmer 15 miliónov EUR a v misii slúži takmer 200 ľudí, z toho 80 expertov EÚ.

Hraničná asistenčná misia v Rafahu (Palestína) – (EUBAM Rafah, od roku 2005) – jej úlohou je dohliadať nad dodržiavaním dohôd na hraničnom priechode medzi Pásmom Gazy a Egyptom. V misii slúži dokopy 14 ľudí (7 medzinárodných a 7 lokálnych).

Misia pre námornú bezpečnosť v Somálsku (EUCAP Nestor, od roku 2012) – jej hlavnou úlohou je pomoc štátom v Afrike v oblasti Afrického rohu, dnes však už len Somálsku, vybudovať systém na zaistenie námornej bezpečnosti. V misii slúži viac ako 160 príslušníkov, z toho 125 lokálnych a ročný rozpočet je takmer 23 miliónov EUR.

Misia na zaistenie bezpečnosti v Mali (EUCAP SAHEL Mali, od roku 2015) – jej hlavnou úlohou je pomoc Mali pri zaistení bezpečnosti na celom území štátu a pri budovaní vlastných bezpečnostných inštitúcií. Misia má 150 ľudí, z toho 50 sú lokálni experti.

Misia na zaistenie bezpečnosti v Nigeri – (EUCAP SAHEL Niger, do roku 2012) – sa zameriava najmä na pomoc lokálnym inštitúciám pri zaisťovaní bezpečnosti, ale tiež v boji proti terorizmu a organizovanému zločinu.

Misia pre oblasť právneho štátu v Kosove – (EULEX Kosovo, od roku 2008) je zameraná najmä na pomoc inštitúciám v Kosove, ktoré majú na starosti právny štát, vrátane súdnictva a vytvárania nových právnych predpisov. Misia mala na starosti aj riešenie konkrétnych vyšetrovacích a súdnych prípadov. Súčasťou misie sú aj prokurátori, vyšetrovatelia, forenzní experti, či policajti.

Pozorovateľská misia v Gruzínsku (EUMM Georgia, od roku 2008). Misia bola vyslaná po ozbrojenom konflikte medzi Gruzínskom a Ruskom, v ktorom Rusko násilne zabralo dve gruzínske provincie. Hlavnou úlohou tejto misie je zabrániť, aby opäť nedošlo k násiliu, aby sa ľudia postupne mohli vrátiť ku každodennému životu na oboch stranách administratívnej hranice medzi Gruzínskom a jeho okupovanými územiami a získavať informácie o vývoji situácie v regióne. Misia má približne 200 členný personál a ročný rozpočet takmer 20 miliónov EUR. Slovensko sa na misii tiež podieľa.

Námorná operácia SOPHIA v Stredozemnom mori (EUNAV MED Operation Sophia, od roku 2015). Jej hlavnou úlohou je identifikovať, zajať a prevziať kontrolu nad plavidlami, ktoré sa podieľajú na pašovaní migrantov. Okrem toho sa operácia podieľa na výcviku líbyjskej pobrežnej stráže a námorníctva a má na starosti aj implementáciu embarga OSN na pašovanie zbraní v pobrežnej oblasti. Operácia má 4 lode, 5 lietadiel/vrtuľníkov a prispieva do nej 27 štátov, vrátane Slovenska. Ročný rozpočet je približne 6 miliónov EUR.

Koordinačná misia na podporu palestínskej polície (EUPOL COPPS, od roku 2006). Jej hlavnou úlohou je pomôcť palestínskej polícii reformovať a ďalej rozvíjať civilnú políciu, posilniť trestný systém a zlepšiť vzťahy medzi prokuratúrou a políciou. Dokopy má 115 príslušníkov, z toho je 45 lokálnych. Ročný rozpočet je viac ako 12 miliónov EUR. Prispieva do nej 21 štátov, plus Kanada, Nórsko a Turecko.

Vojenská výcviková misia v Stredoafrickej republike (EUTM RCA, od roku 2016) sa zameriava najmä na vzdelávanie, operačný výcvik a poradenstvo pre lokálne ozbrojené sily a pomáha tiež pri vytváraní nového bezpečnostného systému štátu.

Pozorovateľská misia v Gruzínsku (EUMM Georgia, od roku 2008). Misia bola vyslaná po ozbrojenom konflikte medzi Gruzínskom a Ruskom, v ktorom Rusko násilne zabralo dve gruzínske provincie. Hlavnou úlohou tejto misie je zabrániť, aby opäť nedošlo k násiliu, aby sa ľudia postupne mohli vrátiť ku každodennému životu na oboch stranách administratívnej hranice medzi Gruzínskom a jeho okupovanými územiami a získavať informácie o vývoji situácie v regióne. Misia má približne 200 členný personál a ročný rozpočet takmer 20 miliónov EUR. Slovensko sa na misii tiež podieľa.

Námorná operácie SOPHIA v Stredozemnom mori (EUNAV MED Operation Sophia, od roku 2015). Jej hlavnou úlohou je identifikovať, zajať a prevziať kontrolu nad plavidlami, ktoré sa podieľajú na pašovaní migrantov. Okrem toho sa operácia podieľa na výcviku líbyjskej pobrežnej stráže a námorníctva a má na starosti aj implementáciu embarga OSN na pašovanie zbraní v pobrežnej oblasti. Operácia má 4 lode, 5 lietadiel/vrtuľníkov a prispieva do nej 27 štátov, vrátane Slovenska. Ročný rozpočet je približne 6 miliónov EUR.

Koordinačná misia na podporu palestínskej polície (EUPOL COPPS, od roku 2006). Jej hlavnou úlohou je pomôcť palestínskej polícii reformovať a ďalej rozvíjať civilnú políciu, posilniť trestný systém a zlepšiť vzťahy medzi prokuratúrou a políciou. Dokopy má 115 príslušníkov, z toho je 45 lokálnych. Ročný rozpočet je viac ako 12 miliónov EUR. Prispieva do nej 21 štátov, plus Kanada, Nórsko a Turecko.

Vojenská výcviková misia v Stredoafrickej republike (EUTM RCA, od roku 2016) sa zameriava najmä na vzdelávanie, operačný výcvik a poradenstvo pre lokálne ozbrojené sily a pomáha tiež pri vytváraní nového bezpečnostného systému štátu.

Vojenská výcviková misia v Somálsku (EUTM Somalia, od roku 2010) – cieľom je výcvik somálskych ozbrojených síl. Doteraz sa misii podarilo vycvičiť viac ako 5000 vojakov a strategické poradenstvo pre lokálne bezpečnostné inštitúcie. Rozpočet misie je viac ako 23 miliónov EUR.

Vojenská výcviková misia v Mali (EURM Mali, od roku 2014). Jej cieľom je pomoc pri vzdelávaní a výcviku ozbrojených síl. Vojaci sa, tak ako pri ostatných výcvikových misiách, nezapájajú do bojových aktivít. Do misie je nasadených 580 príslušníkov a prispieva do nej 23 členských a 4 nečlenské štáty EÚ. Doteraz sa misia podieľala na výcviku viac ako 11 000 lokálnych vojakov.

Okrem týchto misií a operácií sa EÚ v minulosti podieľala na aktivitách v Afganistane, Bosne a Hercegovine, Macedónsku, v Guinea-Bissau, Gruzínsku, Iraku, Sudáne, Kongu, v Čade a ďalších.

Okrem toho si Európska únia v roku 2004 vytvorila koncept takzvaných bojových skupín. To sú vojenské jednotky, ktoré sa skladajú z viacerých štátov a každý polrok je iná takáto jednotka pripravená zasiahnuť, ak by to bolo potrebné. Slovensko je súčasťou tejto aktivity.

V poslednej dobe sa veľa hovorí o vytvorení európskej armády. Myšlienka jednotnej armády je však nepresná. Ani NATO dnes nemá vlastnú armádu. Sú to len ozbrojené sily jednotlivých štátov, ktoré sa vedia spojiť v prípade, že to bude potrebné. V Európskej únii sa dnes hovorí o tom, ako by štáty mohli v oblasti obrany a bezpečnosti lepšie spolupracovať – ako robiť spoločne niektoré projekty, najmä tie veľké, ktoré takmer žiadny štát nedokáže sám, alebo by boli pre jeden štát príliš náročné. Okrem toho sa štáty budú môcť dohodnúť napríklad na spoločnom vývoji novej techniky alebo technológií. Má byť na to vytvorený aj samostatný fond, z ktorého by sa mali takéto spoločné projekty financovať.

Avšak vytvorenie európskej armády dnes nie je projekt, ktorý by sa mal v dohľadnej dobe uskutočniť. Dôvodov je hneď niekoľko: každý štát má len jedny ozbrojené sily. Väčšina členských štátov je súčasne aj členom NATO. Ak by mali vyčleniť sily pre EÚ, chýbali by im v NATO a naopak. Mohlo by dôjsť k zbytočnej duplicite. Okrem toho by bolo vybudovanie spoločnej armády veľmi drahé. Pre porovnanie, NATO budovalo všetky svoje štruktúry niekoľko desaťročí a stále rieši problém, ako vyčleniť dostatok financií alebo vojakov, či výzbroje. Ak by mala EÚ urobiť to isté, museli by sme ako štáty vyčleniť stovky miliárd EUR. To by sa týkalo aj Slovenska, ktoré dodnes nespĺňa to, k čomu sa v NATO zaviazalo – vyčleniť dostatok peňazí na svoje ozbrojené sily.

Vojenská výcviková misia v Somálsku (EUTM Somalia, od roku 2010) – cieľom je výcvik somálskych ozbrojených síl. Doteraz sa misii podarilo vycvičiť viac ako 5000 vojakov a strategické poradenstvo pre lokálne bezpečnostné inštitúcie. Rozpočet misie je viac ako 23 miliónov EUR.

Na základe uvedeného a aj napriek pomerne negatívnemu postojovi verejnosti k vojenským a civilným aktivitám obidvoch organizácii je možné na základe vyššie uvedených informácií vidieť, že väčšina týchto aktivít je zameraná na pomoc lokálnemu obyvateľstvu. Rovnako tak, v takmer absolútnej väčšine prípadov je vojenská alebo civilná prítomnosť na území dotknutých štátov na základe ich vlastnej žiadosti, alebo minimálne s ich súhlasom.

SLOVAK SECURITY POLICY INSTITUTE
SLOVENSKÝ INŠTITÚT PRE BEZPEČNOSTNÚ POLITIKU

Na vríšku 8

811 01 Bratislava

Slovenská republika

Tel.: (+421) (02) 4319 1592

Email: info@slovaksecurity.org

www.slovaksecurity.org

ISBN 978-80-972228-8-8

EAN 9788097222888

© Slovak Security Policy Institute 2018. Všetky práva vyhradené. Obsah tejto analýzy sa nesmie kopírovať, distribuovať, upravovať ani poskytovať tretím stranám bez uvedenia vydavateľa.

Vydal Slovak Security Policy Institute, január 2018.

Realizované s finančnou podporou Ministerstva zahraničných vecí a európskych záležitostí SR v rámci dotačného programu v oblasti medzinárodných vzťahov a zahraničnej politiky. Za obsah tohto dokumentu je výlučne zodpovedný Slovenský inštitút pre bezpečnostnú politiku.

© Slovak Security Policy Institute 2018. Všetky práva vyhradené.
Obsah tejto analýzy sa nesmie kopírovať, distribuovať, upravovať ani
poskytovať tretím stranám bez uvedenia vydavateľa.

Vydal Slovak Security Policy Institute, január 2018.

ISBN 978-80-972228-8-8
EAN 9788097222888

